

Håkan Blomqvist

Vänsterpartiet och Socialistiska Partiet – en kritisk jämförelse

Utgiven 1991

Inledning

”Varför är vänstern så splittrad? Utan att hålla ihop blir ni ju aldrig något?” Hur många gånger har inte aktiva inom olika vänsterorganisationer mött den frågan? Och hur många gånger har inte den frågvis suckande kommenterat floden av argument mot andra schatteringar med ett: ”Jo, men ändå...”

I verkligheten är egentligen inte de politiska krafter som åberopar sig på vänsterideal mer splittrade än borgerligheten. Frånsett de olika större borgerliga partierna – fler till antalet än de som utgår ifrån arbetarrörelsen – existerar en uppsjö av rivaliserande borgerliga smågrupper utanför riksdagen. Ibland representerar de olika klasser och skikt i det kapitalistiska samhället. Ibland olika strategier eller åsikter i enskilda frågor. Ibland endast enskilda personers ärelystnad eller särdrag.

Regeln är inte att vänstern splittras oftare än andra utan snarare att små och svaga organisationer har lättare att rämna än stora. Enskilda personers egenskaper, personliga motsättningar och misshälligheter får större och snabbare genomslagskraft i den lilla gruppen än i de större sammanhangen. Etablerade organisationer med en tung apparat och viktig maktställning i samhället har lättare att överleva motsättningar än smågrupper där tröskeln mot splittringar är låg. De som vill gå sin egen väg tycker inte att de har så mycket att förlora.

Ensam är svag

Ändå känns inte ett argument som att ”borgerligheten förökar sig genom delning” särskilt träffande eller trösterikt för den som har hjärtat till vänster. Orsaken är förstås att borgerligheten representerar dem som har makten i samhället. De kan kosta på sig partipolitisk splittring så länge deras samhällsklass kontrollerar de avgörande ekonomiska och sociala maktmedlen.

För arbetare som vet att ensam är svag, ja att arbetande människors enda verkliga styrka är deras sammanhållna antal, framstår däremot onödig splittring och söndring som ren ansvarslöshet gentemot de gemensamma intressena. Nyanskillnader, underordnade särfrågor eller politisk långsinthet accepteras inte som argument för en ”egen butik”. Och det med rätta.

Ett politiskt parti för arbetarintressena måste av nödvändighet innefatta mängder av nyanser, strömningar, uppfattningar och särståndpunkter, om kraften ska kunna koncentreras på det avgörande. De tusentals olika erfarenheter som görs under stridens lopp leder oundvikligen till skilda slutsatser om vilka lärdomar man bör dra för framtiden, slutsatser som måste prövas inom den gemensamma ramen om rörelsen ska kunna växa och mogna.

Motivet för en delning av styrkorna kan endast vara i grunden skilda syften och perspektiv.

I denna skrift vill vi därför koncentrera oss på de viktigaste skillnaderna mellan vänsterpartiet och Socialistiska Partiet. Det betyder inte att de båda partierna skulle sakna beröringspunkter. Tvärtom. I många dagsfrågor ställer partierna liknande krav. I de allmänna visionerna om rättvisa och bättre villkor för dem som har det svårt finns mycket gemensamt. Och under de

senaste två åren har såväl ett lokalt som centralt meningsutbyte och samarbete inletts på flera områden.

Öppnar vägen

Det stalinistiska systemets sammanbrott i öst har öppnat vägen till grundliga omprövningar av flera gamla föreställningar. Socialdemokratiens extrema högervridning har fått många inom vänsterpartiet att ifrågasätta det ensidiga äktenskapet i riksdagen. När vänsterpartiet i februari 1990 hotade fälla regeringen om den drev igenom sin tvångslag mot facket bröts en lång tradition av lojalitet med (s) i riksdagen. Lokalt har många vänsterpartister varit aktiva i Dalaupproret och spelat en viktig roll i radikaliseringspolitiken. I en del kommuner har diskussioner inletts om att vägra ta ansvar för nedskärningspolitiken.

Under inflytande av förändringarna har en snabbt ökande öppenhet kommit att prägla stora delar av vänsterpartiet i förhållandet till andra vänsterkrafter. Ett uttryck för detta är samarrangemang utan sekterism på första maj och öppnandet av partiets listor för andra vänsterkandidater i valen.

Att inte föra en kamratlig dialog under sådana förutsättningar, att inte söka samarbete och slåss tillsammans närhelst det är möjligt, vore till direkt skada för arbetarintressena.

Det är inom den ramen vi här kritiskt granskar och jämför vänsterpartiet och Socialistiska Partiet. Många vänsterpartister kommer inte i alla avseenden att känna igen sig i beskrivningen av sitt parti, och en del SP:are inte i bilden av sitt. ”Nämen, sådär har jag aldrig tyckt! Det där har jag aldrig stått för. I vår partiförening har vi alltid...” osv. Men lika oklokt som det vore att bedöma en människa efter hur hon uppfattar sig själv är det att ta enskilda partimedlemmars självsyn som bestämning av ett politiskt partis funktion. Undertecknad har försökt ta fasta på de bestämmande dragen och de avgörande linjerna. När det gäller Socialistiska Partiet handlar det förstås om tal i egen sak och det ankommer på andra att göra den kritiska granskningen utifrån.

Broschyren diskuterades som råtkast inom Socialistiska Partiets verkställande utskott där stråna stundtals yrde ordentligt. ”Vadå, det här med medelklass gäller väl SP också”. ”Vilket arbete skapar värde egentligen? Här låter det som om bara industriarbetarna skapar något”. ”Vad betyder ditt resonemang för kvinnoarbetet i samhället? Arbetet inom omsorgen och administrationen utförs ju till stor del av kvinnorna”? ”Är det inte så att en revolution med nödvändighet är en sådan auktoritär handling att den i sig själv alltid innehåller ett frö till urartning, så också bolsjevikrevolutionen”? ”Bolsjevikernas syn på det 'enda partiet' infördes inte bara med Stalin. Den fanns med mycket tidigt och hämtades faktiskt från den gamla socialdemokratiens syn på att den var 'arbetarklassens parti’”... och många, många andra frågor och synpunkter. Och nu när broschyren når en större läsekrets är det säkert dags för flera.

Se den som litet bränsle till den diskussionsbrasa som idag måste spraka överallt där vänsteraktiva försöker göra bokslut över sammanbrottet i öst och den tid som varit, för att bättre kunna forma ett alternativ för den framtid som väntar.

Stockholm i juni 1991 Håkan Blomqvist

Reform och revolution

- Vi måste visa att vi kan ta ansvar. Plakatpolitikens tid är förbi!

- Visst, men vårt ansvar är för låginkomsttagarna och arbetarna. Ni har fastnat i det parlamentariska.

Känns ordväxlingen igen? Så kan det ofta låta när en vänsterpartist och en SP:are diskuterar handlingsvägarna. Vänsterpartisten litet mer försiktig och "realistisk", SP:aren till synes mer ultimativ och "ansvarslös". Vad ligger bakom skillnaden? Temperament, mogenhet eller räddhågsenhet, förnuft eller oförnuft..?

Nej, den underliggande orsaken måste först och främst sökas i skilda politiska perspektiv.

Revolutionärt parti

Socialistiska Partiet är ett revolutionärt parti. Inte så att det ägnar sig åt våld och bombkastning eller smider dolska kupplaner. Inte heller så, som många tror om revolutionärer, att de är hämningslösa himlastormare som vill "störta allt det gamla snart i gruset". I det avseendet står sig de socialistiska revolutionärerna slätt mot det kapitalistiska vinstintresse som så ofta utan pardon mal sönder vad människor skapat. Där en motorväg ska fram eller en köpgalleria byggas gör kapitalismen processen kort med resultaten av hundraårig arbetsmöda. För att inte tala om där oljevinster står på spel, som kring Persiska viken. Nej, socialisterna är revolutionärer i en djupare mening.

Partiet vill i grunden omvälva samhällets maktförhållanden så att de arbetande folklagren för första gången kan få det avgörande ordet.

Det kräver att dagens styrande samhällsklass, den som kontrollerar och äger våra viktigaste naturtillgångar, storföretagen och bankväsendet, fräntas sin makt och att dessa tillgångar görs till gemensam egendom. Men den förändringen handlar inte om något enkelt "förstatligande".

Borgerlig stat

Erfarenheten av statligt ägande och styrning – i väst som i öst – är ofta lika avskräckande som privatkapitalistiskt. Det beror på att staten inte ligger i befolkningens händer.

I det kapitalistiska väst är statsmakten formad för att garantera den borgerliga ägarklassens ställning. Befolkningen har visserligen rätt att lägga en valsedel i urnan med några års mellanrum. Den politiska debatten är förhållandevis öppen – åtminstone för dem som äger eller släpps fram i massmedia.

Men såväl det underförstådda som det öppet lagstadgade villkoret för de folkvaldas beslut är att de inte allvarligt inkräktar på de privatkapitalistiska ägandets domäner. Staten styr på kapitalägarnas villkor.

En regering som tillsatts genom allmänna val kan inte i längden regera mot kapitalägarnas intressen utan att drabbas av investeringsstrejker, kapitalflykt och annat ekonomiskt sabotage.

I liten skala är bygget av Scan Link på västkusten ett uttryck för det. För att Volvo skulle satsa pengar på en fabrik i Uddevalla efter varvets nedläggning måste regeringen bygga Gyllenhammars väg, trots befolkningens protester.

Omläggningen av skattepolitiken, jordbrukspolitiken, synen på arbetslösheten samt stora delar av landets lagstiftning är uttryck för samma förhållande i större skala, när kapitalägarna pressar på för ett inträde i EG.

Överhetsapparat

Ett annat uttryck för att statsmakten formas på kapitalets villkor är att statliga ämbets- och tjänstemän följer det kapitalistiska näringslivets karriärstegar vad gäller löner och privilegier. Att en folkets representant och verkställare skulle jämföra sig med detta folk vad gäller inkomst och levnadsvillkor – idealet för alla stora demokratiska revolutioner – är därför otänkbart. Generaldirektören för ett statligt verk jämför sig med VD:n för en kapitalistisk storkoncern, toppolitikern med personalchefen.

Därmed blir staten en överhetsapparat som inte bara av nödtvång styr på den ekonomiska elitens villkor. Dess ledande kretsar tillhör själva den eliten, rekryteras ofta ur den och identifierar sig med dess intressen. Lagar och regler, befordringsgångar och släktband gör resten.

Staten är den maktägande borgarklassens stat. Och även om statsmakten tvingas jämka ihop olika intressen för stabilitetens skull, är dess yttersta funktion just att garantera den rådande borgerliga maktordningen.

För att den arbetande folkmajoriteten ska kunna bryta den borgerliga fåtalsmakten, för att de viktigaste tillgångarna ska kunna överföras i befolkningens gemensamma händer och styras demokratiskt – inte bara bli gödkrokar åt en ny härskarelit – måste den gamla överhetsstaten ersättas av de djupa ledens egen statsmakt.

Folkmakt

I alla viktiga folkliga revolutioner och uppror – från de stora amerikanska och franska revolutionerna över Oktoberrevolutionen i Ryssland 1917 till de ryska gruvarbetarresningar som äger rum när detta skrivs – har de arbetande samlats för att välja sina egna representanter och själva förvalta sin arbetsplatser och bostadskvarter. Beteckningarna på befolkningens egna maktorgan har skiftat – folkkommittéer, arbetarråd, hungerkommittéer osv – men innebörden har varit densamma.

Människorna har själva övertagit många viktiga samhällsfunktioner där beslut och direktiv tidigare kommit uppifrån – det har gällt allt ifrån ordningens upprätthållande till näringslivets organisering.

Politiken har upphört att vara ett yrke för en välavlönad elit och förvandlats till de mångas angelägenhet. Då har det också varit självklart att den som befolkningen valt till företrädare, talar på dess uppdrag och inte inlett någon lukrativ yrkeskarriär. Närhelst förtroendet förverkats återkallas den valda och återinträder i ledet utan ”fallskärmsavtal” eller lyxpensioner. Den folkvalda är bara en av de många, en bland folket.

Enligt samma strävan har man också försökt bygga upp en ny centralmakt i den gamla överhetsstatens ställe. De som valts till den nationella folkförsamlingen har givits samma villkor som övriga medborgare. Dyrbara ceremonier och fördelar har avskaffats. Alla institutioner som stått över folket – från domstolsväsendet till krigsmakten och polisen – har ersatts av folkvalda eller folkligt kontrollerade funktioner. De slutna maktkorridorerna, från bolagsrum till departement och ministerier, har öppnats på vid gavel. Redovisningen av myndigheternas verksamhet blivit fullt offentlig. Tryckfriheten har gjorts till allmän egendom genom att kapitalistiska pressmonopol brutits upp och människor fått möjlighet att fora fram sina åsikter och sin verklighetsuppfattning utan att dränkas av de rikas version.

Dessa försök att skapa en statsmakt som ligger i befolkningens egna händer har gång på gång kastats tillbaka. Antingen genom att de gamla härskarklasserna återvunnit makten eller genom att en ny maktelit frigjort sig från befolkningens kontroll – oftast efter en period av politisk utmattning, genom svåra kriser eller krig.

Anda har samma strävan efter de breda folklagrens egen maktutövning återuppstått gång på gång i nutidshistorien, oavsett typ av samhälle.

Majoritetens revolution

Socialistiska Partiet är ett revolutionärt parti i den konkreta mening att dess syfte just är att avskaffa den gamla överhetsstaten och ersätta den med en ny folkstyrd arbetarstat där de viktigaste produktionsmedlen ägs gemensamt.

En övergång till en sådan ordning kan inte ske genom konspirationer eller kupper. Men den kan heller inte ske genom ett enkelt riksdagsbeslut av någon tillfällig röstmajoritet utan att samhället störtas i kaos och fördärv.

Övergången kan endast ske om en stark och aktiv majoritet av befolkningen vill och medvetet driver fram en sådan utveckling på samhällets olika nivåer.

På arbetsplatserna måste arbetarna och tjänstemännen vara beredda att överta ansvaret för verksamheten. Starka arbetar- och folkliga organisationer måste vara redo att svara för ordning och reda. Ja, de breda folklagren måste redan ha börjat bära upp och kontrollera det nätverk av funktioner som varje samhälle måste vila på.

Makten bakom ett riksdagsbeslut ligger inte i röstknappen utan hos de miljoner människorna utanför. Det är deras vilja och styrka som avgör utvecklingen.

Socialistiska Partiets strävan är därför att, varhelst det är möjligt, stärka arbetande människors sammanhållning och aktivitet för sina egna intressen. Varje förslag till agerande, varje måttstock på framgång, är i sista hand underordnad denna strävan. Stärks de arbetandes politiska självförtroende, deras förmåga att göra sin stämning hörd, den levande sammanhållningen och viljekraften?

När SP:aren säger: ”Vi tar ansvar för arbetarna och låginkomsttagarna”, är det den utgångspunkten han eller hon har i bakhuvudet. Inte någon rädsla för att ”smutsa händerna” genom parlamentariska kompromisser. Sådana kan vara nog så nödvändiga som ett av sätten att förhindra att de arbetande pressas ned i skoskaften, men inte för att rädda partiets parlamentariska anseende.

SP:aren avvisar därmed motsatsställningen ”reform eller revolution”. Det är i kampen för reformer, delkrav och förbättringar – eller mot att de kastas tillbaka – som människor vinner erfarenhet och kraft för större förändringar. Ja, det är först när vägen blockeras för de omedelbara strävandena som själva behovet av en revolutionär förändring upp står och kan upplevas av de flesta.

En revolutionär omvälvning av samhällets maktförhållanden utgör reformkampens förlängning, inte dess motsats.

Parlamentariskt reformparti

Vänsterpartiet har inte samma revolutionära syfte. I dess program – numera reducerat till de elva grundsatserna – och i dess praktik är det ursprungliga revolutionära syftet ersatt av en allmän vision om ett klasslöst samhälle. Partiet bekänner sin lojalitet till den existerande ”parlamentariska demokratin” – dvs den nuvarande ordningen för statens organisation och funktion – och strävar efter att accepteras som ett ”normalt parlamentariskt parti”.

Även om partiet antar manifest för att ”demokratisera Sverige” genom att ”komplettera, bredda och fördjupa” parlamentarismen ställs inte längre uppgiften att upprätta ett nytt politiskt system som form för de arbetandes makt. Och även om många vänsterpartister och

partikonferenser ofta trycker på behovet av att uppvärdera det utomparlamentariska arbetet pressas partiet av systemets inneboende logik bort ifrån andra verksamheter.

Partiets parlamentariker och förtroendevalda tenderar att förse sig själva med titeln ”Politiker”, på samma sätt som i de borgerliga partierna. De tar del av privilegierna (om än på en lägre nivå) och försöker till och med internt praktisera de traditionella partiernas normer vad gäller politikerlöner, arvoden och liknande. Att se sig själva som en uppoffrande kämpe i en politisk klasskamp där i sista hand allt kan ställas på spel uppfattas ofta som naiv romantik.

Därmed dras de som av en osynlig magnet bort från låginkomsttagarna och arbetarna, upp i politikerkiktet och in i ansvaret för systemets funktion. Just så som systemet är tänkt att fungera.

Den politiska verksamheten ska förläggas till en yrkeskår ovanför de flestas huvud och vardag. Det radikala, oborstade och upproriska ska trubbas av och jämkas in i för att, som en medansvarig vänsterflygel, bidra till stabiliteten kring det grundläggande maktförhållandet.

Samma mekanism drabbar alla krafter som ger sig in i det parlamentariska maskineriet, oavsett deras ursprungliga ambitioner.

Endast en kraft som medvetet styrs av ett annat perspektiv, vars hela tänkande vägleds av ett annat syfte och som avsiktligt monterar in spärrar mot inväxandet har en chans att stå emot – även om också den kommer att drabbas och lida förluster.

Socialistiska Partiet har ett sådant perspektiv och sådana spärrar. Partiet är motståndare till dagens borgerliga parlamentariska maktsystem och verkar för att ersätta det med de arbetandes eget demokratiska styrelseskick.

Partiet tar därför inte ansvar för systemets funktionsduglighet, även om det rent juridiskt tvingas acceptera det. Partiets valda företrädare, internt och i parlamentariska församlingar, tillåts inte ha inkomster eller materiella fördelar från sin position som överstiger arbetar-genomsnittet.

Vänsterpartiet å sin sida, godtar det politiska systemet och strävar efter att fungera som en ansvarsfull vänsterkraft inom dess ramar.

Ett exempel – kommunpolitiken

Det är konsekvenserna av de skilda syftena vi så ofta stöter på i den politiska vardagskampen. Ska kommunalskatten höjas?

- Ja, säger oftast vänsterpartisten, om vi ska kunna stoppa nedskärningar av barnomsorgen.
- Nej, säger oftast SP:aren, det blir låginkomsttagarna som får betala. Vi måste istället få folk på fötter till försvar av barnomsorgen och kräva att pengarna tas från de rika.
- Men det är bara fraser, invänder vänsterpartisten. I praktiken står frågan: Höjd kommunal-skatt eller nedskuren barnomsorg?
- Ni går rakt i den parlamentariska fällan och spelar ut olika arbetarintressen mot varandra, svarar SP:aren. Vi måste ägna våra krafter åt att väcka opinionen och rikta kraven mot dem som har resurserna. Det är först om vi försökt kämpa och förlorat som vi kan tvingas acceptera det ”mindre onda”.. Och då måste vi öppet redovisa vad det handlar om...

I praktiken innebär de skilda synsätten i detta fall att vänsterpartiet intar en allmän skattehöjarhållning för att försvara den offentliga servicen och söker parlamentariska överenskommelser för det. Att ett av vänsterpartiets flygbladskrav häromåret var ”Höj kommunal-skatten 1 krona!” är uttryck för det. Men partiets synsätt innebär också att man inte sällan tar ansvar för nedskärningar man egentligen kunnat vara motståndare till. Ett belysande exempel:

I Saltsjö-Boo utanför Stockholm protesterade personalen mot nedläggningen av en deltids-förskola. Vänsterpartiets representant i den kommunala områdesstyrelsen ställde sig bakom beslutet och besvarade den upprörda personalen: "När budgeten är klar och områdesstyrelsen i Boo fått sin ram tar vi ansvar för att resurserna fördelas på ett sätt som enligt vår uppfattning är det bästa". (Brev från Birgitta Rasmussen till personalen 19/4 -91) Personalens och föräldrarnas uppfattning däremot, kom i andra hand. Istället för att delta i och understödja personalens kamp utgick v-representanten från de av borgarna beslutade "ramarna".

Socialistiska Partiet å sin sida koncentrerar sig på utomparlamentariska proteströrelser, antingen med riktade krav på omfördelning eller med en hållning som lägger ansvaret på makthavarna.

Det var därför ingen slump att en av de aktiva i personalprotesten var SP:are. Vänsterpartiets inriktning leder, menar socialisterna, till att partiet gör sig medansvarigt till ökade pålagor på de arbetande och därmed till att människor inte kan finna någon väg ut ur kapitalismens nuvarande alternativlöshet.

Dagens ekonomiska situation för kapitalismen internationellt och här i Sverige handlar inte om några skatteören hit eller dit. Det är mångmiljardbelopp som under 80-talet överförs från de arbetande till privatkapitalet och de välbeställda. En av grundorsakerna till svårigheterna för exempelvis den offentliga servicen är att kommuner och landsting under de senaste tio åren berövats över 200 miljarder kronor i inkomster – en följd av minskade statsbidrag och att de berövats rätten att ta upp bolagsskatt. Miljarder som använts av regeringen för att finansiera sin borgerliga politik med bland annat skattesänkningen åt de välbeställda.

Den kommunvänster som anpassar sig till ett sådant krympande ekonomiskt utrymme och tar på sig delansvaret för det slutresultat som ovillkorligen drabbar de arbetande på ett eller annat sätt blir en politisk gisslan åt högerpolitiken, menar socialisterna.

Antingen genom att tvingas stödja höjningar av den proportionella kommunalskatten, något som hårdast drabbar de lågavlönade. Eller genom att verka för sociala nedskärningar, med samma resultat. En sådan vänster fjättras i kapitalismens nuvarande nedgångsspiral där det som var otänkbart igår godkänns idag.

Socialistiska Partiet delar inte ansvaret för budgetar, lokala eller nationella, vars själva förutsättningar – den borgerliga omfördelningspolitiken – man bekämpar. Partiet är en opposition och tänker så förbli till den dag de arbetandes egna intressen anger grundvillkoren.

Det betyder inte att socialisterna struntar i delförbättringar, "några ören hit eller dit" eller det mindre onda. Precis som i den fackliga kampen, där socialister kämpar i stora som små frågor och bedömer möjligheterna utifrån existerande styrkeförhållanden, försöker de verka i kommunpolitiken. Men på samma sätt som den socialistiske fackföreningsaktivisten inte tar sin utgångspunkt i företagets budget utan i medlemmarnas behov är det låginkomsttagarnas och arbetarbefolkningens behov som bestämmer socialisternas krav och agerande i kommunpolitiken.

Ett annat – militärmakten

Ett annat exempel på de skilda utgångspunkterna är de båda partiernas inställning till krigsmakten. Vänsterpartiet ställer sig bakom det "svenska försvaret" men anser samtidigt att det "måste skäras ner och dess defensiva inriktning betonas" (Fredspolitiskt program 1991 s 12) Partiets hela inställning är en slags balansgång mellan fredsväljarnas krav på nedrustning och den bedyrade lojaliteten till det militära försvaret. Följden blir en bräcklig pacifistisk argumentation där landet ska försvaras genom en "decentraliserad samhällsstruktur",

”civilförsvarets modernisering”, minskning av det ”civila samhällets sårbarhet”, bosättning i skärgården, kustbevakning och bevarad värnplikt, medan stridsflygplan, stridsvagnar och sjöstridskrafter är för kostbara.

Men medan verkliga pacifister har sin styrka i en benhård moralisk logik – militärt våld är i varje läge förkastligt, endast civilt försvar kan accepteras – försöker vänsterpartiet hävda att dess ”mjukförsvar” är det bästa militära sättet att ”förebygga så att angrepp på Sverige inte ska löna sig”.

Socialisterna menar att det är ett helt verklighetsfrämmande synsätt som gång på gång svepts bort av utvecklingen när samhällslaget skärpts. I en värld av klassförtryck och imperialism är vapen högst reella maktinstrument. En sittdemonstration uttraderas på en sekund av en B 52:a. Iraks värnpliktiga var som slaktboskap för USA-alliansens högteknologi. ”Politisk makt växer ur en gevärspipa”. Det är den gräsliga sanning som miljoner undertryckta människor erfar varje dag i vår värld.

Socialistiska Partiet säger, liksom vänsterpartiet, nej till JAS och pansarvagnsköp, men inte för att dessa skulle vara ineffektiva. Vad gäller bedömningen av dödlig effektivitet, misstror inte socialisterna militären.

Socialisterna vägrar att acceptera anslagen till dagens svenska krigsmakt för att denna är en viktig länk i den rika världens försvarskedja och genom sin pålitligt mörkblå befälskår ett vapen i händerna på den svenska överheten.

Det är den imperialistiska världsordningen, med utplundringen av människorna i den tredje världen, med repressalier mot alla försök att bryta sig loss, med parasitära marionettregimer som utför de internationella storbolagens minsta önskingar som är grundorsaken till massfattigdom, svält, förtryck – och krig. Först när den världsordningen röj s undan och befolkningarna själva kan bestämma över sina samhällen kommer rustningar och krig kunna förpassas till en förfluten epok.

Den svenska krigsmakten är, menar socialisterna, inte något isolerat ”fosterlandsförsvar” utan en välsmord kugge i denna förtryckande världsordning. Idag är det inte längre sensationellt att visa hur krigsmakten varit förenad med stormakterna i väster alltsedan andra världskrigets slut. Spioneriet mot Sovjetunionen för Pentagons räkning, det militärteknologiska beroendet och officersutbytet ersatte de nära banden med den tidigare samarbetspartnern, Nazityskland. Den svenska krigsmakten har också vid åtskilliga tillfällen fyllt denna funktion internationellt när USA och dess allierade under FN-flagg försvarat sin ordning, från Koreakriget i början av 50-talet till det nyligen avslutade kriget vid Persiska viken.

Socialistiska Partiet står i opposition till den krigsmakten och den ordning den är satt att försvara. Inte genom sabotage eller individuell vapenvägran utan genom politisk kamp; mot att arbetarbefolkningen genom skatter tvingas finansiera överhetens vapenmakt, mot att denna makt suger resurser inte bara från Sveriges arbetande utan hela mänskligheten, mot dess militaristiska ideal och odemokratiska befogenheter, mot dess deltagande i internationell vakthållning kring den rådande världsordningen – vare sig det sker under FN-flagg eller på annat sätt.

Som alternativ till den nuvarande krigsmakten och dess funktion ställer socialisterna varken det ena eller andra vapensystemet eller försvarsformen, utan beslutsmakten.

De arbetande folklagren ska kontrollera de militära maktmedlen genom sina egna representanter. Den gamla reaktionära officerskassen måste ersättas av befäl ur de arbetandes egna led som loj alt står på de breda folklagrens sida och aldrig lånar sig till förtryck av befolkningen

här hemma eller på annat håll. Samma synsätt vägleder socialisternas inställning till övriga delar av den statliga våldsmakten, inklusive säkerhetstjänsten och polismakten.

Bara om den arbetande befolkningen själv har beslutsmakten kan den, tillsammans med arbetande i andra länder, skapa en samhällsordning där militärsystemet kan avskrivas och ersättas av en internationell rättsordning. Att, som vänsterpartiet, föreställa sig att en sådan rättsordning kan skapas inom ramen för kapitalismens politiska, ekonomiska och militära system är, menar socialisterna, illusoriskt och kan ibland få för arbetarrörelsen ödesdiga konsekvenser. Vänsterpartiets krav på en ”ny alleuropeisk säkerhetsordning”, med en europeisk militär styrka som ska kunna sättas in över hela kontinenten (fredsprogrammet s 8), kan spela den europeiska borgerligheten rakt i händerna och ge den ett fruktansvärt vapen. Lika illa är det, menar socialisterna, med partiets positiva inställning till FN-styrkor i en värld där FN domineras av imperialistiska stormakter.

Idag har arbetarrörelsen endast sin solidaritet över gränserna att lita till, hävdar socialisterna och ser som sin uppgift att bidra till en internationell organisering av arbetarklassen.

Politikens syften

En annan följd av inriktningen på att vara ett ”normalt parlamentariskt parti” är vänsterpartiets uppfattning om politikens och det egna partiets roll i samhället.

Det nuvarande politiska systemet bygger på att det är de styrande politiska partierna som fattar såväl de stora besluten – i riksfrågor – som de små, på lokal nivå. Väljarna tar ställning i några stora skiljefrågor och får på köpet ett helt åsiktspaket om det mesta.

Den som röstat på socialdemokraterna för föräldradighetens och andra viktiga sociala frågor skull har, i den parlamentariska demokratins namn, också givit sitt godkännande till en motorväg tvärs igenom Ljungskile. Att krama träd mot vägbygget är ett brott mot ”i demokratisk ordning fattade beslutade”. De politiska partierna agerar som om valresultaten givit dem mandat att styra och ställa över människornas mest skiftande vardagsfrågor.

För de parlamentariska partierna är detta helt normalt och varje parti med självaktning ”utvecklar en politik” för allt mellan himmel och jord, alltifrån de stora världsfrågorna till de kommunala cykelställens placering. Så går det till i den ”representativa demokratin”, brukar det heta.

I själva verket är det ett uttryck för politikens professionalisering och byråkratisering där partisystemet lever sitt eget liv.

För den väldiga yrkeskåren ”politiker” är det helt naturligt att ha en avlönad åsikt om allt och ”sköta” samhället, inom de ekonomiska makthavarnas ramar. För den överväldigande majoritet av befolkningen som står utan inflytande är det bara att rätta och packa sig, starta någon enfrågeprotest eller slingra sig fram i sitt privata revir så gott det går.

Uppifrån

Som ett ”normalt parti” intar vänsterpartiet ofta samma roll i beslutssystemet som de övriga. Dess valda företrädare uppfattar det inte som något märkligt att politikerna fattar besluten och formar samhället i stort som i smått. De oroar sig på samma sätt som de övriga över ”politikerförakt” och har svårt att förstå varför människor drar sig undan och ”struntar i politiken”.

Genom att en mycket stor del av partiets aktiva bas befinner sig inom samhällets politiska apparat — enligt uppgift har fyratusen av de, högt räknat, sextusen aktiva medlemmarna kommunala förtroendeuppdrag – förstärks identifikationen. Den blir inte mindre av att en stor

del av dessa politiker rekryterats ur den offentliga sektorns mellangrupper. ”Människans medvetande bestäms av hennes samhälleliga vara”, uttryckte gamle Marx en gång den sanning som fortfarande gäller. De flesta människors tänkande och inställning präglas av deras roll i samhället. Och för dem som befinner sig på olika beslutsnivåer i den offentliga sektorn är det naturligt att se det goda samhällslivet som en produkt av besluten från de egna verksamheterna. Att lämna över viktiga beslut åt de berörda människorna själva riskerar ju att leda till önskade resultat.

När, som ett exempel, personalen på en vårdcentral rasar mot välmenande vänsterpolitikens beslut om ”integrerad städning” – det vill säga att städuppgifterna ska skötas av alla, inte av särskild, städpersonal – uppfattas reaktionen som konservativt bakåtsträvande av de radikala beslutsfattarna. Att lägga över det ensidiga och slitsamma städgöret på alla istället för några få, måste väl ändå vara att höja arbetslivskvalitén! I verkligheten uppfattade de berörda ”reformen” som motsatsen till en kvalitetshöjning. Den saboterade rutinerna, arbetsfördelningen och den personliga vardagsplaneringen. Och det värsta var; den damp ned uppifrån. Med vilken rätt klampade några skrivbordspolitiker in och rörde till deras arbetsrutiner?

Naturligtvis kan det ibland vara nödvändigt att brutalt riva upp förtryckande mönster och igenrostade ordningar, men om det ska föra något gott med sig måste ingreppen vara resultatet av de mångas aktiva medverkan.

Relationerna i ett samhälle har först och främst formats av de miljoner informella band, nätverk och beslut som vuxit fram i vardagen en bra bit ifrån politikernas medvetna planer. Och stigar som trampats upp av människorna själva – utifrån sin egen klassverklighet – låter sig inte ostraffat dirigeras ”*von oben*” av klåfingriga men välmenande politiker. Det är exemplen på de goda avsikternas tyranni, inte de onda, som är alltför lätttråkade.

Från ”ledande” till ”politiker”

Hur vänsterpartiet gått vägen till ett ”vanligt parti” med strävan att bli en parlamentarisk beslutsfattare ska vi behandla litet längre fram. Här ska vi bara nämna att förändringen kanske, egentligen inte är så dramatisk som man skulle kunna tro; ett parti, som en gång hade revolution och arbetarmakt på sitt program, omvandlas till ett av det bestående systemets alternativ.

För vänsterpartiet var arbetarmakt, när det begav sig, det samma som det kommunistiska partiets makt. Det var under stalintiden och partiet företrädde den stalinistiska versionen av ”proletariatets diktatur”. Det kommunistiska partiet representerade, enligt den uppfattningen, per definition, arbetarklassens historiska intresse och var därmed kallat att leda samhället. Inte bara vad gäller den ekonomiska utvecklingen och politiken i stort. Stalinismen hade omvandlat marxismen från ett verktyg för kritisk samhällsvetenskap till en ideologi av närmast religiöst slag för livets alla områden. Den stalinistiska ”marxismen” hade svaret på allt, från kulturens och naturvetenskapens frågeställningar till metoderna för barnuppfostran och stadsplanering. Med hjälp av denna ”marxism” visste kommunisterna vad som var bäst och skulle, mer eller mindre lyhört, ta tömmarna på alla områden.

Så länge kommunisterna var en genuin arbetarrörelse, djupt rotad i de arbetande människornas vardag, behövde inte det ”allvetande” partiets synsätt ständigt kollidera med arbetarbefolkningens värderingar. Tvärtom sågs ofta kommunisters ställningstaganden i vardagsfrågorna som ett sätt att föra vidare arbetarnas egna röster. Men i takt med att partikadern förändrades socialt blev också innebörden av ”allvetandet” tydligare.

Partiets ”ledande roll” i arbetarklassen kom att avlösas av ett slags godhjärtat ställföreträdande som allt som oftast skorrade illa mot arbetarnas liv och värderingar.

Övergången från att se sig själv som ”arbetarklassens mest medvetna företrädare” till en traditionell parlamentarisk politikerroll kunde ske utan större personlighetsklyvning.

”...dess eget verk”

Socialistiska Partiets revolutionära grundinställning kan istället sammanfattas i orden: ”Arbetarklassens befrielse kan bara vara dess eget verk”. Konstaterandet gjordes i Kommunistiska manifestet för hundrafemtio år sedan och uttryckte en av de viktigaste tankegångarna hos den unga arbetarrörelsen. Socialismen var ingenting annat än de arbetande människornas eget styre över sitt samhälle, från vardagsfrågorna till de avgörande ekonomiska besluten i stort. Kommunisterna var inte arbetarklassens förmyndare och hade ”inga från proletariats intressen skilda intressen”, som det hette i kommunistiska manifestet.

Deras syfte var att avskaffa klassamhället och med det statsmakten som en tvångsinsituation över de många människornas huvuden.

Genom att själva förvalta produktionsmedlen och bruka dem rationellt för människornas behov skulle förutsättningarna skapas för ett samhälle ”vari envars fria utveckling är förutsättningen för allas fria utveckling”.

Den ursprungliga marxismens alternativ till bourgeoisins tal om individens frihet var inte växande myndighetsmakt och svällande förvaltningsapparater. Tvärtom, marxisterna angrep bourgeoisin för hyckleri, för att inte mena allvar med de stora orden! Friheten gällde de rika och mäktiga, inte den arbetande befolkningens breda lager. Den personliga frihetens innersta kärna – rätten och möjligheten att söka förverkliga sina egna förutsättningar och drömmar – höll kapitalismen stängd för den fattige. Socialismen syftade till att öppna den för alla.

Tiden

Genom en förnuftig organisering av de industriella produktionsmedlen och en jämlik fördelning av såväl produktionsresultat som arbetsinsats hoppades man kunna minska ned den tvångsmässiga arbetstiden drastiskt. Om industrialismens krafter kunde frambringa livets nödvändigheter på fyra timmar om dagen istället för tio kunde arbetaren bli fri att själv sköta sitt samhälle, att skapa, lära och utveckla sina personliga egenskaper.

Vi fick aldrig se vad den visionen kunde ha betytt förverkligad, för exempelvis den mänskliga kulturen, samhällsvärderingarna och synen på välfärd. Industrialismens krafter förblev i borgerlighetens händer som brukade dem för sina egna syften. Produktionens växande överskott användes inte för att minska arbetstiden för arbetarklassen (annat än marginellt) utan till att lyfta upp nya samhällsskikt till en mer privilegierad ställning. Istället för en rättvisare fördelning av det tvångsmässiga arbetet kunde några befrias helt eller få specialisera sig; på teknik, administration, kultur, vård, politik osv.

Mycket av det som kunde ha utförts av de arbetande själva om tiden i produktionen minskats måste göras av andra, som dessutom ofta betalades bättre. Och mycket av det som måste göras av dessa kunde ha varit onödigt. Att exempelvis minskad utslitning i arbetslivet och större livsvariation krävt en mindre vårdsektor är knappast någon djärv tanke. Ja, hur inånga verksamheter måste bedrivas yrkesmässigt för att produktionens folk tvingas slita åtta timmar eller mer av sina vakna tid? Och hur många av dessa uppgifter hade ingått som normala vardagsuppgifter eller ens behövt utföras om alla samhällets invånare, män som kvinnor, fördelat det nödvändiga arbetet jämbördigt?

Ekorrhjul

Istället för att ge arbetarklassen tid gav kapitalismen sina arbetare möjlighet att köpa industriellt tillverkade varor i en aldrig sinande ström och variation. Konsumtionsideologin med marknadsföring, modetrender och ständig varucirkulation var en medveten skapelse (av bland andra framsynta amerikanska företagsledare) för att hålla industrins hjul rullande när de främsta materiella behoven relativt enkelt kunde uppfyllas.

Till skillnad från tidigare samhällens tänkesätt där bruksartiklar skulle repareras, vårdas och kanske även ärvas satte kapitalismen slöseriet och förbrukningen i system. Det kapitalistiska vinstintresset framtvängde helt enkelt en produktion för produktionen där alla mänskliga behov skulle dras in i karusellen.

Industrialismens oerhörda krafter öppnade därmed inte vägen till frihet för arbetaren utan fjättrade honom och henne till produktionens och konsumtionens ekorrhjul: Arbetaren måste hållas kvar i produktionen större delen av sin vakna tid för att finansiera de svällande skikten av administratörer, funktionärer, beslutsfattare och andra delar av en växande välbärgad medelklass vars främsta uppgift just är att hålla arbetarna i arbete och reglera konsekvenserna av exploateringen.

Utsvettningen av arbetarna ska bekosta en väldig apparat för marknadsföring och varucirkulation så att arbetaren som konsument ska övertygas om det nödvändiga i att förslita livet på meningslöst tempoarbete, för att kunna delta i konsumtionshjulet. Och slitet ska betala en väldig omsorgsapparat av vårdproletärer och pigor som ska reparera de nedslitna, ta hand om deras barn under de långa arbetstimmarna och sköta deras gamla och uttjänta.

Istället för ett samhälle av självverksamma människor som har tid och möjlighet att skapa sitt eget liv – tid för sina barn, tid för sina gamla, tid för kvalitet, varsamhet och för att ta tillvara livets möjligheter – gjorde kapitalismen industrialismen till tidsbristens epok. En epok av konsumtionsjakt och trött mottagande. Det har präglat levnadsmönstret i hela vår del av världen i allt; från främlingskap och ungdomsvåld till politisk professionalisering och passivitet.

Arbetarnas val

Det etablerade partisystemet, inklusive den gamla arbetarrörelsen, uttrycker själv detta förhållande och accepterar i mycket det som är. ”Hur skulle företagen kunna bära sina utgifter och samhället sin offentliga administration om industriarbetaren bara arbetade fyra timmar?”

Socialistiska Partiet tvingas naturligtvis också utgå ifrån den verklighet som kapitalismen skapat men tar den inte för självklar.

Tvärtom står partiet fast vid marxismens ursprungliga föreställning om att det är produktionens arbetare som skapar det överskott samhället fördelar för olika syften. Därmed är det människorna som väljer. Ska produktionsresultatet brukas för att korta ned den tvångsmässiga arbetstiden och forma samhället därefter, eller ska det finansiera annat.

Socialisterna menar att avgörandet måste ligga hos arbetarklassen. Vad och hur mycket måste vi producera industriellt? Vilka funktioner kan skötas av människorna själva och vilka måste vi betala folk för att utföra? Hur många kan helt befrias från det tvångsmässiga arbetet och hur ska vi andra dela på det?

Det är frågor som inte ens kan ställas i ett kapitalistiskt samhälle men som varje arbetarstyre kommer att diskutera.

Frihetsrörelse

Trots kapitalismens försök att dra in alla mänskliga behov på en marknad för varor och tjänster och fjättra arbetaren vid lönearbetet söker sig miljoner människor andra vägar, bort från tvångsarbetet och det institutionaliserade. Ibland kan det stämplas som konservativt eller närmast asocialt, inte minst av vänstersinnade samhällsdebattörer som själva sluppit undan tempotvånget och lever inom den friare sfär som finansieras av produktionen.

Men att bygga sitt eget hem, att satsa på familjen, lägenheten, stugan, båten eller bilen, att försöka minska tiden på jobbet och slippa ut ur hjulet är en naturlig strävan bort från tvånget. Att se med skepticism på att livet regleras av myndigheter och institutioner som formats av andra likaså.

Socialdemokratins och stalinismens idealisering av ”samhället” i form av institutioner och myndigheter (borgerliga eller ”socialistiska”) är ett av uttrycken för en vänster som skiljde sig från arbetarintresset.

Socialistiska Partiet strävar efter att återskapa en vänster som är arbetarklassens egen frihetsrörelse, en rörelse vars syfte är att vidga utrymmet för de arbetandes personliga drömmar och val • inte att ruta in dem i en välmenande bikupa där allt är ordnat och reglerat av dem som styr, ”till det gemensammas bästa”.

I kampen mot dagens makthavare och under den mödosamma samhällsomvandlingen måste arbetarklassen praktisera en egen tät kollektivism där de personliga och individuella valen ofta måste underordnas det gemensamma. Men det är stridens och knapphetens krav, inte dess målsättning. Och i det kapitalistiska samhället måste arbetarrörelsen framtinga institutionaliserade rättigheter och skyddsnät som försvarsåtgärder mot klasssamhällets följder. Inte för att de motsvarar förebilden av ett mänskligt samhälle, utan för att de förvridna samhällsförhållandena ofta kräver förvridna försvarsmekanismer. Att, som exempel, människor med långa arbetsdagar måste ha sina barn på dagis nio timmar per dag är för de flesta ett nödvändigt ont, inte ett önskvärt gott. Liksom att få läkarvård för sviterna av monotona arbetsuppgifter.

Den gamla arbetarrörelsens – inklusive vänsterpartiets – tendens att framställa dessa försvarsåtgärder som det ”goda samhället” eller ”socialism” har bidragit till att radera ut de socialistiska målsättningarnas ursprungliga innebörd, menar socialisterna.

Hur blev det så? När det gäller vänsterpartiet är det historien om hur stalinismen för mer än ett halv sekel sedan kom att bli det enda alternativet till en förborgerligad socialdemokrati.

Vänsterpartiet och Socialistiska Partiet – en kritisk jämförelse

Vänsterpartiets historia

I en aktuell liten broschyr från vänsterpartiet, ”Så vill vi ha det” (Göteborg 1991), presenterar partiet sin historiska bakgrund. För tydlighetens skull citerar vi en stor del av avsnittet:

”Vänsterpartiet är socialismens parti i Sverige. Den svenska arbetarrörelsens pionjärer kämpade för en socialistisk samhällsomvandling... Men under årtiondena kring sekelskiftet slog det socialdemokratiska partiet alltmer in på klassamarbetets väg... På våren 1917 bildade vänstern inom arbetarrörelsen ett nytt parti, Sveriges socialdemokratiska vänsterparti, som skulle fora vidare arvet från den svenska socialismens pionjärer. 1919 bildades den kommunistiska internationalen, Komintern. Det Socialdemokratiska vänsterpartiet anslöt sig, antog namnet Sveriges kommunistiska parti och verkade som sektion av Komintern fram till dess upplösning 1943. Den kommunistiska traditionen är mångsidig och inte fri från motsägelser, vilka också präglat vårt parti. Den har visat en väg till folkliga revolutioner och en väg ut ur underutveckling och elände. Den har gått i bräschen i kampen mot fascism, rasism och imperialism. Kommunisternas solidaritet med de stora

revolutionerna var självklar men blev också missbrukad för nationella särintressen. Uppslutningen kring den kommunistiska internationalen och stalintidens Sovjetunionen ledde också till grova felbedömningar av utvecklingen och till försvar av oförsvarbara handlingar. Under 20-talet kunde det nya partiet skapa sig en ställning i svensk arbetarrörelse, trots inre motsättningar och splittringar. Det utvecklade sig som socialismens, klasskampens och den internationella solidaritetens parti. Striderna mot 30-talskrisens arbetslöshet och lönesänkningar, mot krigstidens förföljelser och antidemokratiska politik, mot 40-talets lönestopp, mot facklig centralisering och klassamarbete var centrala i partiets historia. Så var också solidaritetsarbetet för den spanska demokratin, kampen mot fascismen och mot kärnvapenupprustningen. Under tiderna av illusioner om klassarbetets välsignelser bevarade och utvecklade partiet en socialistisk och internationalistisk politik och tradition i Sverige, men trängdes tillbaka av det kalla krigets propaganda och egna fel och misstag. Med partiets 20:e kongress 1964 inleddes en förnyelse av partiet. Den internationella socialismens och partiets egen erfarenhet hade visat på nödvändigheten av att öppet och kritiskt granska också de socialistiska staternas utveckling och politik.”

Sådan ser vänsterpartiets självuppfattning ut idag, i början av 90-talet. Partiet framställs som arvtagaren och uttrycksformen för den svenska arbetarradikalismen under vårt sekel. Partiet har visserligen präglats av motsägelser, dess solidaritet med revolutionerna i öster har missbrukats, medlemskapet i Komintern och tron på Stalin en gång i tiden lett till grova felbedömningar och försvar för oförsvarbara handlingar, men partiet har trots det varit socialismens, klasskampens och den internationella solidaritetens parti. Ja, det har utgjort den kraft i svensk politik som bevarat och utvecklat en socialistisk och internationalistisk politik och tradition.

Socialistiska Partiet uppfattar den synen som politiskt självbedrägeri.

Ett stalinistiskt parti

Vänsterpartiet har i själva verket sina rötter i den kommunistiska rörelsens förstörelse under stalintiden. Det är sant att en stor del av den svenska arbetarradikalismen bröt med socialdemokratin 1917 och bildade det kommunistiska partiet fyra år senare. Men 20-talet präglades av partiets hårdhänta omformning till en strömlinjeformad propagandist för de byråkratiska härskare som under samma period befäste sina ställningar i Moskva. Det var en process i vilken tusentals ärliga socialister och kommunister stöttes ut för sin vägran att följa minsta vink från Kreml. Ja, 1929 ställdes faktiskt den stora majoriteten av Sveriges kommunister utanför Komintern och tog med sig huvuddelen av det parti som formats 1917 på en självständig politisk färd under beteckningen socialistiska partiet eller ”kilbommarna”, som efter ett knappt decennium slutade i sönderfall och nederlag.

Vänsterpartiets föregångare är snarare den lilla kommunistiska minoritet som då bildade ett nytt parti just på grundval av absolut lojalitet med Stalins Moskva. De ”grova felbedömningarna” och ”försvaret av oförsvarbara handlingar” var några av det partiets själva förutsättningar.

- Grundvalen för partiet var Stalins dåtida ultravänsterkurs med blint försvar för tvångskollektiviseringen av 25 miljoner enskilda sovjetiska bondehushåll. Hur många miljoner sovjetiska bönder som gick under av svält, förvisningar, tvångsarbete och avrättningar har ännu inte helt klarlagts. Men terrorn var en historisk katastrof som det sovjetiska jordbruket aldrig hämtat sig ifrån. Det parti vänsterpartiet ser sig som arvtagare till gjorde sig, genom sitt obrottsliga stöd, medansvarigt i den katastrofen.
- Ultravänsterkursen, som innebar att socialdemokratin i början av 30-talet utmålades som ”socialfascistisk” eller ”fascismens tvilling”, medförde att alla försök till bred arbetarsamling mot fascismen bannlystes.

Resultatet blev att Hitler kunde segra i Tyskland utan något enat motstånd från den tyska arbetarrörelsen, vid den tiden världens starkaste.

Det svenska partiet stödde och praktiserade helhjärtat den politiken som spelade Hitler rakt i händerna. De kommunister och socialister som vågade kritisera fördömdes som ”socialfascismens drängar”.

- När Stalin, efter hitlerchocken, vände på klacken och sökte samarbete med icke-fascistiska kapitalistiska stater bytte de kommunistiska partierna fot utan tvekan. Parollen blev den motsatta mot tidigare; folkfront av alla ”demokratiska krafter”, från vänster till höger, mot fascismen. Miljontals arbetande och demokratiskt sinnade människor i Europa hoppades på de nya enhetstonerna från Moskva.

Men de innebar också att arbetarkraven fick stryka på foten för paktspelet med borgerliga regeringar och partier.

På många håll blev de kommunistiska partierna, på Moskvas order, ansvariga för att bryta upp strejker och på andra sätt hindra arbetarnas intressekamp, i den sovjetiska utrikespolitikens intresse.

Den stora terrorn

Det värsta exemplet blev Spanien där miljontals arbetare i sin kamp mot Francos fascister beväpnat sig, tagit över fabriker och storgods och upprättat sin egen demokratiska arbetarmakt. De bekämpades av kommunistpartiet som bidrog till att den borgerliga ordningen återställdes, i ”antifascismens namn”. Syndikalister, anarkister och socialister som representerade huvuddelen av den spanska arbetarvänstern, stämplades som ”trotskistiska fascistiska agenter”, fängslades, mördades och fick sina organisationer förbjuda.

Det svenska partiet stödde helt sitt spanska broderparti och dess häxjakt, och räknar ännu exemplet Spanien till den stoltaste delen av partihistorien.

- Jakten på ”trotskistfascister” i Spanien var bara en återspeglning av Stalins terror hemma i Sovjetunionen. Samtidigt som kommunistpartierna uppdrogs att ”försvara demokratin” i väst utrotades varje uns av demokrati och frihet i Sovjetunionen självt. Det var just under dessa år, från 1935-39, som den Stora Terrorn i Sovjetunionen utplånade hela Lenins gamla garde i moskvaprocesser och fångläger. Det var den förstalinistiska generationen bolsjeviker som deporterades och sköts i tiotusental tillsammans med miljoner andra som kunde misstänkas vara, eller bli/oppositionella.

Stalins massutrotning, personkult och terroristiska diktatur innebar ett systematiskt förstörelsearbete av socialismen som system, teori och ideal och ett blodigt brott med den arbetarradikalism och marxism som sedan mitten av 1800-talet format arbetarklassens vänster.

Det svenska partiets ledare gav sitt fulla stöd till klappjakten, terrorn och utrotningen. De ekade lojalt ut varje argument och slagord från Kreml mot de miljoner ärliga och oskyldiga människor som skymfades, mördades och skändades. De anammade med hull och hår de stalinistiska trossatser som omvandlade marxismen från kritisk samhällsvetenskap till ockult gudsdyrkan.

- När Stalin åter vände på klacken, i augusti 1939, och övergav allt tal om ”demokratins kamp mot fascismen” för att istället ingå sin pakt med Hitler, dumpade kommunistpartiernas ledningar lydigt sin antifascism. När tyskarna invaderade Polen från väster och ryssarna från öster var det inte längre tal om något krig mot fascismen från de kommunistiska partiernas sida. Under en stor del av den period som Moskva och Berlin samarbetade, från sommaren -39 till våren -41, låg partierna lågt med sin antifascism. Ja, gentemot de nazistiska anfällen på Norge, Danmark, Belgien, Holland och Frankrike manade kommunisterna arbetarna att inte

delta i motståndet. Skulden till angreppen låg inte först och främst i Berlin utan i London och Paris, hette det ju från Moskva som urskuldade paktbrodern

Tvekande om fascismen

Samtidigt hyllades de sovjetiska annekteringarna och överfallen i paktens skugga. Den sovjetiska invasionen av östra Polen och annekteringen av baltstaterna applåderades som socialistiska befrielseaktioner och revolutioner. Anfallet på Finland i november -39 bejublades av det svenska partiet som ett exempel på proletär internationalism. Röda Armén bara hjälpte Finlands arbetarklass att kasta av sig de vitas ok. ”Frihetens morgonrodnad lyser nu över de fattiga byarna i östra Finland. Snart kommer folkmakten att utsträcka sig över hela landet”, kunde *Ny Dag* skriva (10 feb. 1940) när Finlands arbetarbefolkning flydde undan Stalins bombregn.

Efter den tyska invasionen av Norge menade *Ny Dag* (24 april -40) att ”inget norskt blod” fick flyta i något krig mot ockupanterna. Journalisten på *Ny Dag*, Sven Landin, försäkrade i legendariska reportage att inget hat fanns bland de norska arbetarna mot de tyska soldaterna, bara mot de landsflyktade socialdemokratiska ledarna (24 april). Och norska kommunistpartiets tidning kunde fortsätta utkomma trots tyskarnas censur tack vare ”sitt lugn” (13 april).

Den allt tätare paktvänskapen mellan Moskva och Berlin fick till och med de ledande svenska kommunisterna att grubbla på om inte fascismen borde omvärderas. Vid en intern partikonferens 27 februari 1940 menade SKP-riksdagsmannen Axel Nordström att Nazityskland genom pakten med Sovjet förde en ”antikapitalistisk utrikespolitik”. Och Knut Senander från politbyrån menade att Hitler övergått från att vara storkapitalets man till att ”stödja sig på de stora massorna för att hålla bourgeoisin i schack”. (Citerat efter Yvonne Hirdmans ”Sveriges kommunistiska parti 1939-45”, Allmänna förlaget, Sthlm 1974, s 50 f)

- Allt ändrades sommaren -41 när Hitler gick till angrepp mot Sovjetunionen och de kommunistiska partierna ställde försvaret av Sovjet som huvuduppgift. Då kom åter ”demokratins front mot fascismen” till heders och väckte många människors hopp.

Runt om i Europa stred kommunister självuppoffrande i motståndsrörelsernas främsta led, men liksom tidigare var de brickor i ett större maktspel som inte handlade om folkens demokratiska frihet.

Stalin gjorde upp med västmakterna om att dela upp Europa i intressesfärer där Kremles välde garanterades i öster och borgerlighetens i väster.

När de kommunistiska partierna i väst efter krigsslutet beordrades att avvärja de folkliga rörelserna och garantera den kapitalistiska stabiliteten lydde partiledningarna lojalt. I Frankrike och Italien avvärjade kommunister de väldiga partisanrörelserna och stävjade arbetarnas strejkkamp. Som deltagare i de första efterkrigsregeringarna bidrog till och med de franska kommunisterna till att upprätthålla det franska kolonialväldet. Det var med en kommunist som försvarsminister som Frankrike krossade de upproriska algerierna och inledde kriget mot befrielseörelsen Viet Minh i Indokina. ”Tacken” från borgerlighetens sida blev det Kalla kriget med klappjakten på kommunister när dessa väl bidragit till stabiliseringen.

Rosig propaganda

I öster omvandlades samtidigt med hugg och slag de krigshärjade länderna till sovjetiska buffertstater. Den anspråksfulla benämningen ”folkdemokratier”, kunde inte dölja att det handlade om omvälvningar på de sovjetiska bajonetternas villkor, inte på folkens. De

kommunistiska partierna kom i de flesta fall till makten som rena bulvanorganisationer för ockupanterna.

Den svenska partiledningen var, liksom tidigare, helt lojalt till denna internationella kommunistiska politik. Allt var rätt, från kommunisternas avmobilisering i väst till den stalinistiska omvandlingen i öst. Varje försök att gå någon annan väg, som Titos i Jugoslavien, brännmärktes.

- När det kalla kriget inleddes på allvar 1947-48 vände Moskva åter på klacken. ”Samlingen av alla demokratiska krafter” ersattes av rena lojalitetskampanjer för ”socialismens fädernesland” och de kommunistiska partierna isolerades världen över. Istället för att ärligt beskriva de fruktansvärda svårigheter som det krigshärjade Sovjetunionen åsamkades av västs blockader och rustningar målades rosiga propagandabilder upp om arbetarnas lyckorike. Samtidigt understöddes förtrycket, skenrättegångarna mot oliktänkande – som Slanskyprocessen i Tjeckoslovakien – och terrorism.

När det östtyska arbetarupproret 1953 krossades av sovjetiska trupper applåderade det svenska partiet, liksom övriga kommunistpartier, den socialistiska segern över ”kontrarevolutionen”.

- När Stalin dog menade det svenska partiets centralkommitté att ”en stor och smärtsam förlust har drabbat hela den framstegsvänliga mänskligheten. Stalin är död. Vår tids störste folkledare och statsman, den socialistiska samhällsvetenskapens geniale mästare, kommunismens banerförare”. (*Ny Dag* 6 mars -53)

Men vid Chrusjtjevs avslöjanden av Stalins brott 1956 var partiet inte sent att anamma även de nya tongångarna. Avståndstagandet från Stalins diktaturmetoder var emellertid inte djupare än att partiet samma år backade upp sovjetarméns massaker på de upproriska ungerska arbetarna. Det var först när Chrusjtjev föll, Brezjnev tog makten och de demokratiska reformerna rullades tillbaka på 60-talet som det svenska partiets totala lojalitet med Moskvas minsta vink började spricka i sömmarna.

Ärliga kämpar

I närmare fyrtio år hade det svenska kommunistpartiets ledande kretsar troget utfört varje politiskt uppdrag från den Stalinistiska diktaturen i Kreml. Det var en diktatur som inte bara smulade sönder miljontals människor utan marxismen som vetenskap och socialismen som de arbetandes frihetsrörelse. Den fulla innebörden av förstörelseverket ser vi idag med kraschen för systemet i öst och med borgerlighetens ideologiska triumfer över de socialistiska idéerna. Det svenska partiet skapades som en lojal del av den stalinistiska byråkratins världsrorelse.

Det betyder inte att det skulle saknas exempel på uppoffrande insatser för de arbetandes sak. Tvärtom. Tiotusentals ärliga kommunistiska arbetare offrade allt för sina arbetskamraters och vad de trodde var socialismens sak; i fackföreningar, i gatuagitation, under slitsamt politiskt vardagsarbete, ja, även i fängelser och interneringsläger. Många fick till och med offra livet; för militärens kulor, i bombattentat, som spanienfrivilliga.

De bidrog genom sin vardagskamp; för facklig frihet och solidaritet med de utsatta, för bättre levnadsvillkor för arbetarbefolkningen, mot strejkbryteri och polisövergrepp, till den svenska arbetarrörelsens framgångar.

Forskaren Yvonne Hirdman har på ett bra sätt beskrivit detta i den bok som citerats ovan. Efter att ha beskrivit hur partiledningen hösten 1939, fullständigt förvirrad av Stalins helomvändning i förhållande till Nazityskland, börjar grubbla över om nazismen blivit ”progressiv” och nedtonar det antifascistiska arbetet, skriver hon: ”Det är viktigt att också inkludera den 'andra' kommunistiska rörelsen, den som fanns på en lägre nivå, den som var

förankrad i svensk verklighet, den som faktiskt satt på två stolar och därför hade en handlingsfrihet som partiledningen saknade. Något av detta 'andra' parti skymtade fram i (parti-styrelsens) oktoberprotokollet 1939 – som här i Abel Hedqvists inlägg: 'Sedan vi gått igenom den första persn i den nuvarande situationen så får vi lov att börja tänka på att nu en hel del familjer lider nöd i samband med beredskapsinkallelserna'.

Orsaken till att dessa ”andra”, vardagsnära kommunister aldrig kunde växa till ett alternativ för arbetarklassen i stort var inte deras brist på ärlig kampvilja och förmåga.

Det var att deras parti utgjorde ett verktyg i den sovjetiska byråkratins internationella maktspel. Därför kom de, sin ärliga strävan till trots, att gå på gång agera rakt emot arbetarbefolkningens längtan och strävan efter frihet, sanning och rättvisa.

Därför är det också oriktigt att beskriva vänsterpartiet och dess föregångare som ”socialismens, klasskampens och den internationella solidaritetens parti” i Sverige. För de flesta arbetare uppfattades det som stalinismens parti i Sverige. De såg istället socialdemokratin som socialismens, den måttfulla klasskampens och den internationella solidaritetens parti.

Socialdemokratin tycktes ju värna arbetarnas demokratiska rättigheter i såväl väst som öst. Den tycktes ju stå för starka arbetarorganisationers påtryckningsförmåga mot kapital och borgerlighet. Den tycktes ju utsträcka sin solidaritet inte bara till arbetare under fascistiskt eller kolonialt förtryck utan också under stalinistiskt.

Den svenska arbetarradikalismen, viljan att kämpa för arbetarintressena, kom därför i hög grad att kanaliseras till socialdemokratin. Trots att många kunde se dubbelspelet, sveken, byråkratiseringen och inväxandet i överheten fanns för många radikala arbetare inget alternativ. Stalinismen blockerade det.

Avstaliniseringen

Alltsedan mitten av 60-talet har vänsterpartiet försökt frigöra sig från sin stalinistiska arvedel, med skiftande framgång. I början handlade det om att bedyra sin ”demokratiska trovärdighet” just i Sverige. Det var redan på 40-talet som partiet började tala om en ”svensk väg till socialismen”. Det hela ingick i Moskvas politik som ett led i att skapa trovärdighet för den ”demokratiska fronten” mot fascismen. När kommunistiska internationalen lades ner 1943 skulle kommunistpartierna framstå som rent nationella. Och i Sverige, med sina demokratiska traditioner, lovade partiet att gå den ”parlamentariska vägen” med flerpartisystem, allmänna val osv. Gentemot Stalins despoti i Sovjetunionen hade man emellertid ännu inte ett ord av kritik.

De flesta uppfattade därför partiets parlamentariska och demokratiska försäkringar som rent taktiskt betingade. De fick vatten på sin kvarn när kommunistpartierna i öst på sovjetiskt uppdrag i slutet av 40-talet upprättade diktatorisk makt, trots allt tal om ”folkdemokrati” och parlamentarism.

Det som förändrades 1964, när C H Hermansson tog över efter Hilding Hagberg och partinamnet ett par år senare ändrades från Sveriges Kommunistiska Parti till Vänsterpartiet Kommunisterna, var att ”nationaliseringen” av partiet börjat få konsekvenser. För att göra de demokratiska försäkringarna trovärdiga var det nödvändigt att distansera partiet från Moskva. Hilding Hagbergs svettande försvar för Berlinmuren i det nya TV-mediet i början av 60-talet hade varit en ren katastrof för kommunisterna.

Partiets storhetstid hade varit de stormiga efterkrigsåren från 1944-48 med över tio procent av väljarkåren och nära 50 000 medlemmar. Allt hade rasat ihop under kalla kriget, tiotusentals medlemmar hade försvunnit och valsiffrorna sjunkit till mindre än hälften. I slutet av 50-talet

fanns vissa tecken på att trenden vände. Chrusjtjevs avstalinisering, Sovjetunionens ekonomiska framsteg och ATP-striden här hemma 1958-59 då kommunisterna togs till nåder av socialdemokraterna, bröt partiets isolering något.

Men Hagberg och Moskva var likt en kvarnsten som vid varje ny internationell kris – och återfall inom det sovjetiska partiets politbyrå – drog partiet, och valsiffrorna, mot botten. I valet 1962, i Berlinmurens kölvatten, var det dags för nästa bottennapp med 3,5 procent. Samtidigt kunde de kommunistiska utbrytare som i Danmark bildat Socialistisk Folkeparti, oberoende av Moskva, notera viktiga framgångar. Ett liknande parti bildades också i Norge med ursprung i Arbeiderpartiet. En ung vänster började treva sig fram inom den gamla socialdemokratin och bland de intellektuella.

Hermanssons projekt var att knyta an till den, men genom att bredda det gamla kommunistpartiet istället för att spränga det. Förhoppningen var att behålla den gamla kominternkadern som gått igenom Stalins skola samtidigt som partiet lösgjorde sig från Moskva för att fånga upp den nya radikaliserings. Tjugo år av demokratiska försäkringar och strävan efter att framstå som ett ”normalt parlamentariskt parti” medförde till sist att en försiktig kritik stundtals kunde riktas mot ”broderpartierna” i Östeuropa och Sovjetunionen.

Störtade samman

Konstruktionen tycktes fungera, åtminstone under ett par år. Genom Bo Hammars *Tidsignal* samlades radikala socialistiska intellektuella upp utanför socialdemokratin och knöts närmare det omstöpta kommunistpartiet. Samtidigt knogade den gamla moskvakadern på, litet irriterad över ”antisovjetismen” men partitrogen enligt den gamla skolan. Utvecklingen utanför Kungsgatan 84 drog emellertid undan grunden för den ömtåliga byggnaden.

Den accelererande ungdomsradikaliseringen som inspirerades av vietnamesernas befrielsekamp vände sig med avsky mot hela det politiska etablissemanget som ursäktade eller passivt åsåg USA:s krigföring.

Bland de upproriska ungdomar som i slutet av 60-talet revolterade mot imperialism, kommersiell fördumning och etablissemangets hyckleri utgjorde VPK:s försök till parlamentarisk anpassning och salongsfärdighet ingen merit. Tvärtom uppfattades partiet ofta som en tandlös anpassning och medansvarig till sakernas tillstånd.

Partiets kroniska lojalitet gentemot varje socialdemokratisk regering gjorde inte saken bättre. Inte heller dess taktiska vägran att ta ställning för FNL:s seger i det vietnamesiska befrielsekriget. VPK gjorde gemensam sak med socialdemokraterna bakom parollen ”Fred i Vietnam”, medan de ”De förenade FNL-grupperna”, DFFG, samlade tusentals upproriska ungdomar i direkt solidaritet med befrielseströrelsen. De uppfattade socialdemokraternas vietnamkommitté mest som ett sätt att skyla över socialdemokratins internationella medskyldighet till USA:s krig.

Samtidigt som ungdomsradikaliseringen strömmade förbi det mödosamt ”normaliserade” VPK på vänsterkanten slogs möjligheterna att upptas i de etablerades församling sönder genom Moskvas försorg.

När sovjetiska trupper invaderade Tjeckoslovakien i augusti 1968 raserades hela den konstruktion som försökt förena den gamla moskvakadern med radikal vänstersocialdemokrati. Framgångarna från valet 1966 med över sex procent av rösterna sopades bort.

Hermanssons avståndstagande från den sovjetiska invasionen kunde inte förhindra raset. Partiet hade under hela sin existens förknippats med Moskva. Fyra års försiktig kritik kunde inte tvätta bort fyrtio års hyllningstal. Och på gräsrotsnivå, i valstugor och i fackföreningar,

glunkade den gamla moskvakadern sina gamla visa om ”kontrarevolution” och ”antisovjetism”. Liksom så många gånger förr strömmade arbetarväljarna och vänsterreformistiska intellektuella över till socialdemokratin som i september -68 noterade rekordsiffror medan VPK åter tvingades bita i gräset med 3 procent av väljarna, det sämsta resultatet under hela efterkrigstiden.

Försöket att bygga en bro från det förflutnas stalinism till radikal vänsterparlamentarism hade störtat samman. Både den upproriska ungdomen och de vänstersinnade socialdemokraterna hade förlorats. Ungdomsförbundet VUF hade dränerats på radikala ungdomar som strömmat vänsterut, brutit med moderpartiet och slutligen fragmenterats i olika vänstergrupper. Projektet Tidssignal hade fallit ihop. Det fackliga arbetet hade på flera håll uttraderats.

För att inte äventyra hoppet om ett riksdagssamarbete med socialdemokraterna – och för att slippa (s)-attackerna på arbetsplatserna (kommunisterna kunde gärna dra sina historier om de sovjetiska femårsplanernas segrar bara de inte hotade socialdemokraternas fackliga ställningar) – hade partiet tonat ned sitt självständiga fackliga arbete. Partiets fackklubbar på arbetsplatserna hade lagts ned och posten som facklig sekreterare avskaffats.

Ledande fackföreningsfolk som anammat Hermanssons tongångar räddade sig efter valnederlaget över till socialdemokratin. Kvar blev försvagade hermansonska vänsterpartister vars längtan att helt klippa av moskvasträngen växte (men förmågan att göra det minskade om de alls skulle ha kvar något parti) medan den hårdnackade moskvakadern bet sig fast i sina lokala och fackliga stödjepunkter.

Att klyftan mellan partiets båda kvarvarande huvudkrafter vidgades var ofrånkomligt. Men de överbryggades under en tid av den gemensamma strävan att överleva som politiskt parti. Partiledningens godkännande av Husakregimen i Tjeckoslovakien som upprättats på invasionstruppernas bajonetter lugnade också den gamla moskvakadern.

Vänstervågen

Medan VPK kämpade för sin överlevnad formerades den upproriska ungdomsvänstern partipolitiskt. Den helt dominerande kraften kom snabbt att utgöras av maoismen.

Brytningen mellan Sovjet och Kina från början av 60-talet hade sänt ideologiska stötvågor genom hela den kommunistiska världsrörelsen. Då Chrusjtjev avstaliniserade och sökte samförstånd med väst offrades en del av stödet till det kinesiska broderpartiet som brottades med stora svårigheter. Konflikten ledde till och med till väpnade sammandrabbningar längs den rysk-kinesiska gränsen. Inom det kinesiska kommunistpartiet skärptes motsättningen mellan de gamla ledare som ville följa Chrusjtjevs väg (Liu Shao Shi / Liu Shaoqi) och de som höll fast vid den gamla stalinistiska modellen (Mao Tse-tung / Mao Zedong). Maos falang inledde en väldig mobilisering av ungdomen i röda garden under parollen om en kulturrevolution mot borgerligt tänkande och kapitalistisk urartning. Den kinesiska ”kulturrevolutionen” kom att bli en inspirationskälla för hundratusentals unga vänsterradikaler världen över.

Vad som fångade många ungas förhoppningar var maoismens hårda antiimperialistiska retorik mot de sovjetiska ledarnas ”avspänning” i förhållande till Washington och dess folk mord i Indokina. Även kulturrevolutionens paroller om den jämlika socialistiska människan bortom den kapitalistiska västvärldens kommersialism, tycktes representera ett löfte om ett bättre liv. Att den maoistiska asketismen i själva verket handlade om att idealisera fattigdomen ville många inte se.

Maoismens dominans inom den svenska ungdomsvänstern innebar emellertid inte bara att en generation av radikala unga kom att leva på en illusion. Den tog också till sig, via det kinesiska kommunistpartiet, stalinismens gamla föreställningsvärd och historieskrivning.

På så sätt återintroducerades svärmeriet för stalintiden, partidiktatur och ”marxistisk” skolastik inom den svenska vänstern.

Det drog inte oväntat till sig en och annan av VPK:s gammelstalinister som tröttnat på anpassligheten, medan maoisterna uppfattades som dödsfiender av de flesta ur den moskvatrogna generation som fostrats politiskt under stalinåren.

Så inträdde den motsägelsefulla situationen att den ungdomsvänster som revolterade mot parlamentarisk salongsfärdighet och sovjetisk stormaktsdiplomati i början av 70-talet hastigt stelnade till aggressiva stalinistiska sekter i det kinesiska kommunistpartiets tjänst. En sentida upprepning av VPK:s egen barndom då Peking hette Moskva. Skillnaden var att den internationella maoismen inte byggde på en väldig arbetarrörelse världen över utan först och främst på studerande ungdom ur medelklassen.

Dessa ungdomars inträde i vuxenlivets yrkesroller som lärare, socionomer och kulturarbetare sammanföll med den maoistiska drömmens kollaps. Befrielsen av Indokina 1975 följdes av den militära sammandrabbningen mellan Vietnams prosovjetiska kommunistparti och Kampuchéas prokinesiska och med Kinas angrepp på Vietnam. Maos död och störtandet av hans efterträdare inom de ”fyra gängen” i början av 80-talet, avslöjade den blodiga verkligheten bakom kulturrevolutionen och maoismen som politisk faktor inom den europeiska ungdomsvänstern tynade hastigt bort.

Återuppbyggde

Men alla som väckts politiskt inom 70-talets ungdomsvänster följde inte med in i bortdöendet. Efter den första 68-chocken återuppbyggde VPK långsamt ställningarna. Vänstervågen var tillräckligt bred för att fylla på alla politiska vänsterkrafter. Många valde hellre, trots dess brister, en etablerad politisk organisation med resurser, erfarenheter och partiapparat – och väljarkår – än att ge sig in på företaget att bygga upp ett helt nytt parti. På så sätt rekryterade VPK i början på 70-talet allt ymnigare ur samma miljöer som den utomparlamentariska vänstern.

Partiets profil radikaliserades, liksom kritiken mot Sovjetunionen. Efter närmare ett kvarts sekel återuppstod partiets egna första majdemonstrationer som en rival till maoisternas ”Röd Front” och ”Enhet-Solidaritet”. Jörn Svensson skrev sin ”Du ska ta ledningen och makten” som försökte förena partiets trettioåriga parlamentariska inriktning med en strategi för revolution i Sverige.

Med maoismens växande kris från mitten av 70-talet strömmade vänsteraktivister över från sjunkande vänsterprojekt till det mer ”realistiska” VPK. Mot slutet av årtiondet hade VPK blivit den partipolitiska ändstationen för en stor del av den ungdomsvänster som bröt sig loss från det etablerade tio år tidigare. Det kunde inte undgå att sätta sin prägel på partiet.

Liksom i de maoistiska organisationerna utgjordes en mycket stor del av VPK:s 70-talsrekrytering av studerande ungdom ur medelklassen som i början av 80-talet trädde in i sina yrkesroller. Frånsett några handfullar som ”proletariserade” sig inom storindustrin – för längre eller kortare perioder, några fåtal för livet – innebar steget för de flesta ett eller flera kliv uppåt på samhällsstegen. Mångas yrkesval, som präglats av 70-talets solidaritetstänkande, hade fört dem till den offentliga sektorns olika funktioner inom utbildning, vård och omsorg och de upptogs snart av frågor om fostran, pedagogik, relationer och samhällsnytta.

Deras sociala funktion kom i mycket att likna de liberala arbetarvännernas hundra år tidigare. Socialreformatorer från de bildade kretsarna som ville "hjälpa arbetarklassen", inte med fromma seder och gudsfruktan denna gång, men väl med mänskligare relationer och samhällsanda.

Det var inget "fel" i det. Lärare, kuratorer och socialsekreterare behövs i vårt samhälle. Men när de som socialt skikt kom att bära upp alltmer av ett gammalt arbetarpartis verksamhet var politiska konsekvenser oundvikliga.

Ömsade skinn

70-talet blev en tid när det gamla VPK ömsade skinn socialt sett. Andelen arbetare och låginkomsttagare krympte till förmån för bättre situerade grupper på högre samhällsnivåer. Liksom inom socialdemokratien och folkrörelserna tystnade arbetarna alltmer i de församlingar där de välutbildade tog över med sina frågor och funderingar. Bidragande till utvecklingen som följde var att en stor del av VPK:s arbetarkader hade rekryterats under den stalinistiska perioden. När de unga vänsteraktivisterna äntrade partiet i början av 70-talet och gjorde gemensam sak med dem som ville lösgöra partiet från Sovjet blev kombinationen outhärdlig för det gamla gardet. Partisplittringen 1977, då *Norrskensflamman*s anhängare öppnade eget i form av APK, innebar att en stor del av den gamla arbetarstammen från 30-talet gick förlorad för VPK.

Vid ingången av 80-talet var VPK ett starkt medelklasspräglad vänsterparti som under några år kombinerade en närmast ultraradikal image i vardagslivets frågor med en ganska försiktig parlamentarisk inriktning tillsammans med en allt tydligare distansering från förtrycket i öst.

De historiska band med stalinismen och kommunistpartierna i öst hade i många avseenden till sist brutit eller töjts trådtunna, men utan att ge plats åt vare sig någon grundlig uppgörelse med det förflutna eller någon djupare förståelse för vad som hade hänt i öst. Istället för att stödja arbetarkampen för att störta förtryckarna – i början av 80-talet manifesterad av det polska Solidaritets framväxt med Europas väldigaste arbetarmobilisering – intog VPK en helt passiv och kommenterande hållning. Omtalat blev Lars Werners meningar till "dialog" när general Jaruzelski krossade den fria polska fackföreningsrörelsen 1981. Ja, brodersrelationerna med partierna i öst, kongressbesöken och artighetskontakterna, upprätthölls faktiskt vankelmodigt ända in i det sista. De motiverades med att det var klokt att hålla kanalerna öppna för att föra fram kritik.

De sista banden släppte egentligen inte förrän deras fästen i öst rasade ihop med regimernas fall och systemens upplösning.

Belysande för hur hastigt allting gick mot slutet – och för hur djup känslan av samhörighet med regimerna i öst satt – är ett anförande av Lars Werner på den egna partistyrelsens möte i november 1990, bara dagar innan folkrörelsen svepte bort regimen i DDR. "En annan föreställning i väst, förklarade Werner, är att Gorbatsjov och Krenz gör vad de *tvings* till, tvingade av folkets rörelse eller utvecklingsprocessens framvällande våg. Från det hållet förutsätter man att Gorbatsjov och Krenz gör vad de inte vill. Men tänk om vi istället antar att de gör just vad de vill — och flera vill?" (Stencil "Lars Werner på PS nov. 89 prel. version, oredigerad") In i det sista förefaller Werner ha hoppats att regimerna i öst var medvetna socialistiska krafter som försökte leda sina systems omvandling till demokratiska socialistiska samhällen. Att de representerade byråkratiska förtryckare som schackrade mellan olika intressen för att behålla sin maktställning var en närmast outhärdlig tanke för den som så länge sett dem som en slags politiska kamrater.

Men Krentz sopades bort (vem minns honom idag) och Gorbatjov balanserar – när detta skrivs — vidare i försöken att tillfredsställa de olika falangerna inom den sovjetiska byråkratin, bara inte den sovjetiska arbetarklassen.

Och nu?

Namnändringen från VPK till Vänsterpartiet försommaren 1990 med slopandet av parti-programmet kan ses som en symbol för avslutningen av den kvartssekellånga process som inleddes 1964.

Partiet har till slut klippt av rottrådarna till det stalinistiska ursprunget. Därmed är den grund som partiet en gång byggdes på raserad. Ingenting är längre ”heligt”. Vare sig partiets målsättningar, praktik eller synen på den egna historien. Och många vänsterpartister omprövar det som tidigare var givet i sökandet efter socialistiska handlingsvägar framåt.

Skilsmässan med partiets ursprung ägde emellertid rum samtidigt som 80-talets högeroffensiv pressat tillbaka arbetarrörelsen på snart sagt alla fronter och drivit alla samhällsskikt åt höger, ju högre upp i samhällspyramiden desto längre.

De som strävar efter att göra partiet till ett ” normalt ” parlamentariskt reformparti som fullt ut accepterar att verka inom det rådande systemets ramar har därmed just nu samhällsklimatet på sin sida. I synnerhet som partiet inte är socialt förankrat i de folkskikt som hårdast drabbas av ökade klassklyftor och kris-svårigheter. Men att många medlemmars heta önskan att slåss för arbetares och undertrycktas intressen utan sidoblickar på parlamentariska positioner inte är en obetydlig faktor har visats mer än en gång i partiets historia.

SP:s bakgrund

Socialistiska Partiet har ett annat ursprung. Partiet tog sig namnet 1982 men dess första kärna skapades i slutet av 60-talet av radikala socialister som inte kunde förlika sig med stalinismens renässans inom den nya vänstern. De knöt istället an till den marxism som företräddes av den internationella organisationen Fjärde Internationalen, vars anhängare ofta kallats ”trotskister”.

Många som hört benämningen föreställer sig något udda sällskap för nostalgiker som svärmar kring den ryske revolutionsledaren Leo Trotskijs öde. Och sådana sekter existerar förvisso runt om i världen bland den politiska drivved som många historiska personligheter lämnat efter sig genom tiderna.

Fjärde Internationalen har heller inte saknat sådana drag, men lyckades trots detta föra vidare det marxistiska tänkesätt som begravdes inom arbetarrörelsen när stalinismens respektive socialdemokratins totala dominans befästes på 20- och 30-talet.

Världsorganisationen som bildades 1938 när den stalinistiska terrorn rasade som värst i Sovjetunionen och fascismen marscherade i Europa syftade till att sammansluta revolutionära socialister och oppositionella kommunister kring de ursprungliga idéerna om internationalism, revolution och arbetarmakt.

Mot byråkratin

Trotskij själv, en av ledarna för Oktoberrevolutionen i Ryssland 1917 och Röda arméns skapare, hade på nära håll upplevt sovjetstatens byråkratisering och bolsjevikpartiets urartning. Han hade personligen, under inbördeskrigets mest brutala år, inte väjt för de allra hårdaste metoder, bidragit till förbud mot oppositionella riktningar – även inom partiet – och idealiserat bolsjevikernas allmakt.

Men tillsammans med Lenin kunde han också reagera mot den hastiga urartningen av revolutionen och börja bekämpa byråkratiseringen.

Återinförandet av demokratin i sovjeterna – de ryska arbetarråden – förstärkning av arbetarnas ställning i samhället och hård kontroll av byråkratin var några av de viktigaste åtgärder Trotskij kämpade för.

Det hela skulle ske inom ramen för vetskapen om att sovjetstatens framtid berodde av utvecklingen i övriga Europa. Det efterblivna och svältande Ryssland, inringat och strypt av en industriellt högutvecklad omvärld, skulle inte på egen hand kunna utvecklas till ett rättvist socialistiskt välfärdssamhälle.

Knappheten skulle ständigt underblåsa jakten efter fördelar och skriande ojämlikhet. Stora resurser skulle av nödtvång tvingas ägnas åt försvaret och sovjetekonomin förbli en slags krigshushållning, en torftig karikatyr av socialism.

Utvägen var att arbetarstyren upprättades i Europas utvecklade stater. Den unga kommunistiska rörelse som höll på att skapas fick därför inte styras av Sovjetunionens kortsiktiga diplomatiska intressen utan måste bli uttrycksformen för den europeiska arbetarbefolkningens egen strävan efter samhällsmakt.

Isolerades

De stormiga revolutionsförsöken i Europa efter första världskriget kastades emellertid tillbaka och det sargade Sovjetunionen isolerades. Arbetarbefolkningen hade mattats ut av krig och umbäranden, byråkratin inom stats- och partiapparaten växte. Visionerna om ”räddning” från en socialistisk utveckling i Europa bleknade. Det gällde att klara sig själv med vad som bjöds, att bygga ”socialism i ett enda land”.

Stalin, generalsekreteraren som kontrollerade den mäktiga partiapparaten, blev den nya utvecklingen s tolk. Den nödtvungna krigshushållningen, det var socialismen. De som ifrågasatte och opponerade ”hotade socialismen”. Kommunistpartierna runt om i världen fick som främsta plikt att försvara ”socialismens land”.

De bolsjeviker som vände sig mot de nya tongångarna rensades successivt ut; uteslöts ur partiet, fängslades och förvisades mot slutet av 20-talet. Trotskij var en av dem men den vänsteropposition han anförde stred vidare internationellt och försökte återsamla de uteslutna kommunisterna. Först med krav på återinträde i kommunistpartierna, sedan i försök att bygga upp nya.

”Likvidera trotskisterna!”

Vänsteroppositionen fördömde den stalinistiska ultra-vänsterpolitiken i Tyskland och kämpade för arbetarrörelsens enhetsfront mot fascismen. Den vände sig emot den följande folkfrontspolitiken, inte för att denna skulle samla massorna mot fascismen – det var ju tvärtom vad ”trotskisterna” länge krävt – utan för att den gjorde arbetarrörelsen till en bricka Kremles schackrande med borgerligheten i väst.

Vänsteroppositionen stödde helhjärtat de spanska arbetarnas och lantarbetarnas revolution mot Franco och hörde till dem som smutskastades och mördades av utsända sovjetiska agenter och spanska stalinanhängare.

I Sovjetunionen själv var det under slagordet ”likvidera trotskisterna” som Lenins gamla garde avrättades under 30-talet och miljoner bolsjeviker och andra fraktades bort till lägren. Några tusen av dem var också medlemmar i vänsteroppositionens sovjetiska gren. De stred till

slutet mot staliniseringen men avrättades alla. Leopold Trepper, ledaren för det sovjetiska kontraspionaget i Europa under naziockupationen, skrev i sin biografi:

”Vem protesterade under den perioden ? Vem reste sig för att skrika ut sin vämjelse? Trotskisterna kan göra anspråk på den äran. Liksom sin ledare, som fick betala för sin ihärdighet med hugg från en ishacka, bekämpade de helhjärtat stalinismen, men de var de enda. Under de stora utrensningarna kunde de bara skrika ut sina protester över de enorma isbelagda vidderna, dit man släpat dem för att lättare kunna utrota dem. I lägren uppförde de sig värdigt, ja, rent av exemplariskt. Men deras röster ekade förgäves ut över tundran. Trotskisterna har idag rätt att anklaga dem som ropade med vargarna igår. Men de får likväl inte glömma att de, i motsats till oss, hade den enorma fördelen av ett sammanhängande politiskt system som skulle kunnat ersätta stalinismen, vilket de kunde klamra sig fast vid i sin djupa förtvivlan över att revolutionens tanke blivit förrådd. De 'erkände' inte, eftersom de visste att detta varken skulle gagna partiet eller socialismen”.(Leopold Trepper ”Röda kapellet” Sthlm 1977)

Försvarade Sovjetunionen

När Stalin inledde sitt samarbete med Hitler utlämnades fångslade tyska kommunister – som en gång flytt till Sovjetunionen undan nazisterna – till Gestapo, bland dem också anhängare av vänsteroppositionen. De avvisade inte Sovjetunionens rätt att manövrera diplomatiskt mellan kapitalistiska regeringar men fördömde hyckleriet och lögnerna. Att Kreml offrade arbetarrörelsen i olika länder för sitt samarbete med Hitler var inte bara förrädiskt mot dessa länders arbetare – det skulle också drabba Sovjetunionen själv.

Trotsky och hans anhängare fördömde de sovjetiska angreppen på Polen och Finland och såg dem som ytterligare uttryck för att Stalin och byråkratin inte hade något gemensamt med socialismen. Ändå sällade de sig inte till den krigsopinion i väst som krävde att västmakterna skulle angripa Sovjetunionen. Orsaken var ”trotskisternas” syn på det samhälle som terroriserades så av Stalin.

De menade att Sovjetunionen, förtrycket och eländet till trots, alltjämt var en skapelse av den ryska arbetarklassen och värt att försvara. Sovjetunionen hade slitits loss från kapitalismen. Storföretagen, bankerna och naturtillgångarna låg inte i händerna på några kapitalistiska storbolag utom räckhåll för människorna. *Möjligheten* att ta över dem och förverkliga en socialistisk utveckling fanns ännu, om byråkratin störtades och den sovjetiska arbetarbefolkningen gjorde sig till herre i eget hus.

Därför var det nödvändigt att försvara Sovjetunionen både mot den kapitalistiska omgivningen och mot den stalinistiska diktaturen.

Detta ställningstagande innebar inte direkt att följa minsta motståndets lag. Tvärtom, ”trotskisterna” garanterade sig därmed fiender från alla håll och förföljdes av såväl de stalinistiska kommunistpartierna som av borgerligheten i väst. Det ställde också rörelsens anhängare inför stora svårigheter när de olika huvudalternativen blev så fruktansvärda; från Stalins övergrepp på Finland till Afghanistan fyrtio år senare. I båda fallen stalinistisk stormaktsterror för att driva igenom sina intressen oavsett befolkningens vilja. I båda fallen blåsvarta högerkrafter i spetsen för motståndet, uppbackade av starka kapitalistiska stormakter med förhoppningen av åsamka Sovjetunionen svåra skador.

Betalade dyrt

I det mäktiga kraftfältet mellan kapitalism och stalinism var det vanligt att såväl socialdemokrater och kommunister som radikala socialister gick över till den kapitalistiska sidan om den för tillfället tycktes ha rätten på sin sida. I fallet Finland gick till och med många skandinaviska socialister ut som frivilliga för att slåss på Finlands sida mot de sovjetiska

inkräkterna. Några av dem hade tidigare varit i Spanien och kämpat mot Francos övergrepp och ville nu göra en insats mot Stalins. Efter en tid, när Finland tog sin revansch, fann de sig kämpa tillsammans med Hitlers trupper mot den ”judisk bolsjevikiska världskonspirationen” i öster. På samma sätt drevs de socialister som ville stödja motståndskampen i Afghanistan samman med några av de mest religiösa fundamentalistiska medeltidskrafter historien känner, ivrigt uppbackade av amerikanska CIA.

”Trotskisterna” vägrade att göra gemensam sak med högern och kapitalismen. För det fick de ofta betala dyrt i form av politisk isolering och anklagelser om att godta det stalinistiska förtrycket.

Men de sökte på så sätt rädda vad de kunde av arbetarrörelsen från att bli en bricka i det kapitalistiska stormaktsspelet och hoppades därmed förhindra att stalinismen fick totalt monopol på tolkningen av ”socialism” och ”arbetarmakt”.

Trotskij själv mördades av en stalinagent 1940, men världsrörelsen Fjärde Internationalen överlevde kriget. I Europa maldes de flesta av dess partier under 40- och 50-talet ned till smågrupper mellan det sovjetiska systemets växande intressesfär och västmakternas kalla krigskampanjer. Bland Tredje världens fattiga kunde emellertid rörelsen punktvis utvecklas till en verklig politisk faktor, bland annat i Bolivia, Argentina, Vietnam och Sri Lanka. Oftast slogs den ned, men återuppstod med nya anhängare på andra håll.

Det var i samband med den radikala ungdomsvågen i slutet av 60-talet som en ny politisk generation strömmade till Fjärde Internationalens små grupper i den industrialiserade världen. Maj -68 i Frankrike, när Paris' studenter och arbetare tog gator och arbetsplatser i besittning, blev ”trotskister” åter ett begrepp inom vänstern i Europa och Nordamerika.

Slog rot

I Sverige hade en kortlivad sektion av Fjärde Internationalen – Revolutionära socialistpartiet – bildats av en grupp arbetare i slutet av 40-talet men fallit sönder. Det kalla kriget var inget gynnsamt klimat att födas och växa i. Det var först mot slutet av 60-talet som Fjärde Internationalens idéer slog rot i Sverige. Inspirerad av majrevolten i Frankrike och kritisk till stalinismen anslöt sig en grupp på något tiotal radikala marxister till Fjärde Internationalen. De gick snart samman med en annan vänstergruppering och bildade ett politiskt förbund som kallades RMF, revolutionära marxisters förbund. Förbundet kunde aldrig få någon dominerande position inom den unga vänster som dominerades så stort av olika maoistiska schatteringar. Tvärtom angreps anhängarna – inte bara politiskt utan ofta även fysiskt – av de nyfrälsta studentradikalerna som grävde upp stalintidens stridsrop mot ”trotskismen”.

Från mitten av 70-talet började gruppen kring Fjärde Internationalen i Sverige bryta sig loss från studentvänstern. Trycket från vänstermiljön hade också kommit att prägla mycket av RMF:s verksamhet. En stor del av arbetet hade koncentrerats på historiska frågor och teoretiska debatter för att överleva angreppen. Tillsammans med bristande erfarenheter från arbetarrörelsen – och arbetslivet (de flesta medlemmarna var mycket unga) – bidrog detta till att organisationen av många uppfattades som akademisk och utanförstående.

Det förändrades först när organisationen började vända sina ansträngningar mot arbetsplatserna och fackföreningarna. För att markera den förändrade inriktningen antogs 1975 namnet Kommunistiska Arbetarförbundet, KAF. Under andra hälften av 70-talet kunde förbundet bygga upp sig på flera stora arbetsplatser landet runt, främst inom industrin.

Bekräftade

När den maoistiska vänsterns förebilder föll i slutet av 70-talet och högervindarna började blåsa upp sveptes inte KAF bort som de övriga ”bokstavsgrupperna”. Avslöjandena av den nya kinesiska stalinismens roll var ingen chock för medlemmarna utan bekräftade det som organisationen byggts på.

1982 bytte KAF namn till Socialistiska Partiet för att markera att partiet inte hade någonting gemensamt med den ”kommunism” som människor förknippade med personkult och partidiktatur eller med den demoraliserade studentvänstern. Ute bland arbetare som inte var vana vid ungdomsvänsterns förkortningar eller kände till den kommunistiska rörelsens historia blev det uppenbart för ”kafarna” att kommunism för gemene man och kvinna var lika med stalinism. De korta år i början av 20-talet då beteckningen kommunism stod för något annat var sedan mycket länge bortglömda.

Partibeteckningen Socialistiska Partiet innebar alltså på inget sätt att överge den revolutionära tradition som rörelsen grundats på, bara att riva ned ett hinder som skapade missförstånd.

Under 80-talet blev Socialistiska Partiet, trots den politiska motvinden, en samlingspunkt för många radikala människor som tröttnat på såväl kapitalismen som den gamla arbetarrörelsen. Partiet var inte bara till för ”trotskister” med en gemensam uppfattning om orsakerna till arbetarrörelsens läge. Att den gamle ryske revolutionsledaren givit många viktiga bidrag till förståelsen av den revolutionära arbetarrörelsens villkor och framförallt Sovjetunionens utveckling är ganska oomtvistat bland de flesta SP:are. Men Trotskij behandlas inte som någon ikon eller gudom inom partiet. Han ses som en av de framträdande internationella socialistiska ledare som upprätthöll en levande marxistisk tradition innan stalinismen utplånade den.

Det är i linje med den traditionen som Socialistiska Partiet idag samlar socialister med olika bakgrund och skilda uppfattningar i mycket, men med en strävan att koncentrera de gemensamma krafterna när det gäller.

Vrider händerna

Idag när de gamla stalinistiska systemen havererar och vidden av förbrytelserna, förmynderiet och medlöperiet står klart för så många, grubblar tusentals människor världen över vad som händer. Och tusentals som med stolthet kallat sig kommunister eller socialister slår ner blicken i vanmakt. Även Fjärde Internationalens folk vrider händerna inför det som sker, men inte med samma känsla av ha förlorat fotfästet utan i förtvivlan över att inte ha varit tillräckliga, att inte ha hunnit före.

Medan vänsterpartiet föddes som ett ombud för stalinismen i Sovjetunionen föddes Fjärde Internationalen som en reaktion mot den. Medan vänsterpartiet och dess föregångare hoppades på regimerna i öst – under senare år på att reformera dem – hoppades Fjärde Internationalen på att stöta dem. Medan vänsterpartiet upprätthöll sina förbindelser med dem som härskade i socialismens namn upprätthöll Socialistiska Partiet och Fjärde Internationalen underjordiska förbindelser med dem som undertrycktes. Att de två svenskar som fängslades av Jaruzelskiregimen i Polen på 80-talet för smuggling av tryckeriutrustning till den förbjudna fackföreningsrörelsen var SP:are och inte vänsterpartister var ingen slump. Att det var Socialistiska Partiet och inte vänsterpartiet som smugglade in förbjuden marxistisk litteratur i Sovjetunionen, samlade pengar till underjordiska fackföreningar och bedrev liknande ”subversion” var följdriktigt.

Det var nödvändigt att socialister till varje pris bekämpade det stalinistiska förtryckarsystemet för att inte det sammanbrott som en vacker dag oundvikligen väntade bara skulle kunna ställa kapitalismen som alternativ.

Det var den inställningen som vägledde Fjärde Internationalens folk. Så mycket mer frustrerande då att rörelsen inte lyckades bygga upp något starkt alternativ till de stalinistiska regimerna och partierna. Under ”Pragvåren” 1968 i Tjeckoslovakien och under polska Solidaritets ungdom i början av 80-talet framstod en demokratiskt arbetarstyrd socialism ännu som ett hoppgivande alternativ för många människor i öst. De sovjetiska ockupations-truppena och Jaruzelskidiktaturen raderade ut även den förhoppningen. När murarna till sist raserades uppfattades kapitalismen av de flesta som det enda alternativet. Idag tvingas miljoner människor i öst betala priset för det misstaget.

Plågande frågor

Varför kunde inte Fjärde Internationalen och dess anhängare bidra till uppbygget av en mäktig alternativ kraft? Varför kunde inte rörelsen kanalisera de mångas förtvivlan och raseri över stalinismens svek och förbrytelser. Det är frågor som plågar många SP:are och andra inom internationalen och som för vidare till alla de stora frågorna om socialismens möjligheter.

Frustrationen har inte sällan lett många – undertecknad är en av dem – till att jaga tecken i skyn och ”adoptera” löftesrika politiska krafter och utvecklingar. Att försöka se vad man så gärna ville se. ”Socialismens nya chans”, utropade vi exempelvis från vår tidning Internationalens förstasida när folkfronterna i Baltikum började svepa fram. När hundratusenden satte sig i rörelse mot det gamla förtryckarsystemet borde väl kraven på demokrati också vara knutna till krav på eller försvar av sociala rättigheter.

Ja, mycket av Fjärde Internationalens föreställningar utgick från tanken på att de arbetande i öst skulle kräva att deras formella rättigheter blev reella: ”Ni säger att det är arbetarklassen som har makten här. Nå, då så! Ge oss – inte partibyråkraterna – makten att besluta över våra arbetsplatser och vårt samhälle.”

Så ställdes också ofta kraven under tidigare folkresningar – som i Ungern -56. Men under sammanbrottens år sedan 1989 har besvikelsen och avskyn drivit väldiga folkopinioner i öst att önska kapitalism.

Vi föreställde oss att de arbetande skulle försvara den förstatligade egendomen mot kapitalistisk utförsäljning. Men vanskötseln av denna egendom hade gått så långt att stora delar av arbetarklassen gav blanka fasan i om den såldes ut. Ja, många önskade inget annat än att deras nedslitna varv eller stålverk skulle finna någon penningstark köpare bland magnaterna i väst.

Vi trodde att kapitalismen bara kunde återupprättas genom en våldsamt kontrarevolution som bröt arbetarbefolkningens motstånd. I fallet DDR var det mest våldsamma den hastighet med vilken folkupproret övergick i kapitalistisk restauration, inte något arbetarmotstånd. Det är först nu, efter att den kapitalistiska omvandlingen börjat kräva sin tribut, som större massor i östra Tyskland, Polen och på andra håll i öst börjar protestera. Men inte i termer av motstånd mot ”kontrarevolution” eller ”kapitalism” utan för att kräva ersättningsjobb och lika lönevillkor som kollegorna i väst.

Bristande förståelse

Inslaget av önsketänkande i våra föreställningar bottnade delvis i en otillräcklig förståelse av vad östsystemen representerade. I vårt partiprogram från 1982 framstår denna brist mycket tydligt när den sovjetiska byråkratins framväxt beskrivs: ”Men trots att byråkratin undanröjde

arbetarklassens kontroll och styre av den nya staten kunde inte planhushållningen krossas och den kapitalistiska marknadsekonomi återinföras"... "De sovjetiska och östeuropeiska arbetarnas motstånd är inte riktat mot planhushållningen utan mot byråkratin som kväver ekonomin och samhällslivet i övrigt".

Det var att göra en på tok förenklad boskillnad mellan den härskande byråkratin och det samhällssystem den format. Det bidrog till anammandet av en ytlig och mekanisk syn på vad en "planekonomi" kunde vara. Bara planen beslutades demokratiskt istället för av en byråkratisk elit skulle krafterna frigöras. Men vad var överhuvudtaget en "plan"? Hur kunde styrmedlen se ut? Vad måste beslutas av konsumenternas vilja uttryckt genom marknaden, och vad måste beslutas gemensamt av de "förenade producenterna"? Och i vilka former? De frågor som socialisterna, bland annat genom SP-ekonomen Sten Ljunggrens inlägg, idag fördjupat sig i ställdes sällan när den sovjetiska "planen" framställdes som något av en erövring av arbetarklassen.

Det var viktigt att, som Fjärde Internationalen, förstå att dessa samhällssystem hade brutits loss från kapitalismen och i vissa avseenden präglats av de styrandes anspråk på att representera arbetarklassen. Annars skulle det mesta av det som nu hänt varit oförklarligt.

Men "planhushållningen" hade formats av den allsmåttiga byråkratin på dess egna villkor och som dess egen näringskälla. De breda folklagren i öst kände ingen särskild lojalitet med den gentemot byråkratin. Tvärtom sågs den ekonomiska ordningen och dess makthavare oftare som varandras förutsättningar.

Ställföreträdande

Överoptimismen och glädjen över hägringar bottenade säkert till en del i denna överskattning av vad som kunde överleva stalinismen. Den uttryckte förstås revolutionär otålighet och vanlig mänsklig önskan att bli sannspådd och gällde inte bara förhållandena i öst. Men även några andra faktorer bör nog nämnas.

Å ena sidan; rädslan för sektmässighet. Varje liten gruppering som tror sig företräda en viktig och riktig sak löper risken att förlora omdömet och överskatta sin egen roll. Politiken (och andra områden med för den delen) är som tidigare nämnts, full av sekter som föreställer sig att världen kretsar kring dem själva. På samma sätt är "trotskismen" fylld av avskräckande ordenssällskap som bedömer varje stor samhällshändelse eller rörelse utifrån sin egen katekes. Socialistiska Partiet har därför genom åren försökt bekämpa denna sekterism och bristande självinsikt och strävat efter att bedöma olika samhällsrörelser objektivt utan att hänga upp sig på underordnade skillnader. Men därmed har också en tendens funnits att läsa in något mer i utvecklingen än vad som kanske fanns. Det underordnade kanske inte har varit så underordnat. De baltiska folkfronternas extrema nationalism till exempel, var uppenbart ingen bisak utan kom helt att präglade utvecklingen.

Den andra sidan av rädslan för sektmässigheten är emellertid den bristande självtilliten när det gäller att själv ta itu med den gigantiska uppgiften att bygga upp en politisk massfaktor. Den uppgiften kräver ju inte bara ett fruktansvärt arbete – det har SP:arna och Fjärde Internationalen inte dragit sig undan. Men den kräver förmågan att gå från kritik och opposition till att ta initiativet. Den kräver att inte bara kunna ställa de rätta frågorna utan att också ha svaren – inte bara för historiska epoker utan för här och nu.

Den kräver anpassning till den konkreta situationen, tänkesätten, språket och kulturen för att i just den innevarande verkligheten – inte i gårdagen eller morgondagen – omforma idéerna till politisk kraft.

Bristande politisk självtillit är ett effektivt hinder mot att anta sådana utmaningar.

Här har Fjärde Internationalen lidit av samma brister som andra små organisationer. Ju djupare förankring i breda folkskikt, desto större möjlighet att omvandla tankar till handling, att göra verklighetsanknuten politik av idéer – och tvärtom. Frestelsen för den svaga grupperingen som inte nöjer sig med sektens hobbytillvaro är att söka ställföreträdare, att lita till ”utvecklingens egen dynamik” osv istället för att ge sig in i det till synes övermäktiga arbetet att själv söka möta de krav som ett massuppygge ställer.

Den historiska orsaken till Fjärde Internationalens svaga förankring och litenhet är inte svår att se. Klappjakten, förtälet och massakrerna isolerade rörelsen redan vid dess födelse. Huvudalternativen var så förkrossande; antingen uppbackade av statsmakter i öst eller i väst. Genom sin kompromisslöshet saknade rörelsen helt bundsförvanter från mäktiga intressen och tvingades dela sådana ensamma formeringars vanliga öde; att pressas ut mot marginalen närhelst en kraft med starkare vänner i ryggen trädde in. Och marginaliseringen skapade en ond cirkel av bristande förankring – bristande verklighetsanpassning – bristande förmåga att vinna gehör... osv

Nytt arbetarparti

Inte desto mindre har medlemmarna ständigt och frenetiskt kämpat för att finna vägar att förena de revolutionära grundtankarna med bredare massors strävan och vilja. Sammanbrottet för det stalinistiska alternativet river upp en väldig möjlighet för den strävan. Socialistiska Partiets folk i Sverige har på flera områden visat vad som är möjligt. I fackföreningar, i folkliga rörelser och aktioner, i lokalpolitiska sammanhang har de ofta förmått omvandla sina revolutionära idéer till verkliga och framgångsrika handlingsalternativ för många människor.

Alternativ som visar att den marxistiska grundsynen och de revolutionära målsättningarna inte behöver innebära allmänna fraser utan reell klasspolitik här och nu.

Att tillsammans med andra förena den inriktningen inom ett nytt arbetarparti, en kraft som förmår bli en politisk maktfaktor i samhället, är den uppgift socialisterna länge sökt förverkliga.

De syftar till ett parti som är ”proletärt”, om det ordet ännu får användas. Det vill säga som byggs upp av arbetare i vid mening och styrs av kampen för arbetarintressena. Inte en allmän idé- eller åsiktsgruppering, utan ett klassparti.

De avser ett revolutionärt parti, inte i ordets terroristiska, kulturella eller svärmiska mening, utan i den rent politiska som avser samhällets maktförhållanden.

De menar ett demokratiskt parti som inser att styrkan i såväl ett parti som i ett samhälle ligger i de många människornas självverksamhet där tusentals åsikter blommar och bryts mot varandra, där de gemensamma besluten gäller förening av handlingar, inte av tankar och åsikter.

De vill bygga ett internationellt parti där de arbetande människornas kraft förenas över gränserna i vetskap om att intressena är gemensamma, oavsett hudfärg, språk eller nationalitet.

De talar om ett marxistiskt parti där stalinismens ockultism och religiositet ersätts av de verktyg för kritisk samhällsvetenskap som marxismen en gång bidrog till att skapa – verktyg som också hänsynslöst måste brukas mot marxismen och arbetarrörelsen själv.

Och de tror att tiden, istället för att ha sprungit ifrån idén om ett sådant parti, i själva verket sedan länge kräver dess förverkligande.